

Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı 2 Namaz Kitabü's Salât Namaz Bölümü Devamı 9

— Polat Akyol · 13 Eylül 2020

DÖRT MEZHEBE GÖRE İSLAM FIKHI- 2

NAMAZ
KİTABÜ'S-SALÂT (NAMAZ BÖLÜMÜ)

DEVAMI 9

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ü Teâlâ'nın Adıyla...

Hamd, Allâh'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve mağfîret dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüğünden O'na sığınırız. O'nun hidâyete erdirdiğini hiç kimse saptıramaz, saptırdığını ise hiç kimse hidâyete erdiremez. Şehâdet ederim ki, Allâh'tan başka ibâdete lâyık hiçbir ilâh yoktur. Ve yine şehâdet ederim ki, Muhammed aleyhisselâm O'nun kulu ve Rasûlü'dür...

Bundan sonra:

İSTİSKA NAMAZI

İstiskâ'nın Tanımı Ve Sebebi

“İstiskâ”, lügatte Allah'tan veya insanlardan su talebinde bulunmak demektir. Bir kişi suya ihtiyaç duyar da onu bir başkasından isterse, bu isteğine “istiskâ” denir. Şer'î açıdan istiskâ; kulların vâdisiz, nehirsiz, kuyusuz bir yerde olup da kendi içecekleri, davar ve ekinlerini sulayacakları bir suyun bulunmaması veya bulunup da yeterli olmaması sebebiyle Allah'tan su talebinde bulunmalarına denir. 356 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 504.

İstiskâ Namazının KılınıŞ Şekli

İnsanlar anılan şekilde suya ihtiyaç duyarlarsa, bu durumda müslümanların istiskâ namazı kılmaları gerekli olur. İstiskâ namazının kılınıŞ şekli, mezheblere göre tafsilâtli bir biçimde aşağıda anlatılmıştır. Şafililer dediler ki: İstiskâ namazı, cemaatle edâ edilen iki rek'atli bir namazdır. Bu namazı kıldıran imamın, müslümanların en yüksek hâkimi veya onun vekili olması gerekir. Bunlar bulunmadığı takdirde müslümanların nüfuz ve şevket sahibi reisleri kıldırmalıdır. KılmıŞ şekli tıpkı bayram namazı gibidir. İmam, birinci rek'atte iftitah tekbiri dışında yedi tekbir alır. İkinci rek'atte ise kıyam tekbiri dışında beş

tekbir alır. Her tedbir alışta eller omuz hizasına kadar kaldırılır. İmam tekbir alırken cemaat de kendisine uyar ve beraberce tekbir alırlar. Tekbir alındıktan sonra “eûzü besmele” çekip iftitah duası okunur. Ayrıca her iki tekbir arasına, normal uzunlukta bir âyet okuyacak kadar fasıla koymak müstehabtır. Tekbirler arasında önce sessizce zikir yapmalı, sonra bu zikirleri seslice tekrarlamalıdır. Fatihadan sonra birinci rek’atte Kâf veya A’lâ sûresini ikinci rek’attaysa İnşikak veya Ğâşiye sûresini, bayram namazlarında yapılan uygulamaya kıyasla, okumak müstehabtır. İki rek’atlık bu namaz tamamlandıktan sonra hatibin, bayram hutbeleri gibi iki hutbe okuması mendubtur. Yalnız bu hutbelerde tekbir alınmayıp birinci hutbeye başlamadan önce yedi defa istiğfarda bulunulur. Tam istiğfar duasının metni şudur: Sadece demek de yeterli olabilir. Hatibin entarisi, şal veya aba da olsa, bunları ters çevirmesi mendubtur. Ters çevirme şu şekilde yapılır: Entarinin sağı sola, altı da üste getirilmelidir. Sağ eliyle entârinin sol alt tarafını tutup sağ omuzun üzerine atar. Sol eliyle de entarinin sağ alt tarafını tutup sol omuzun üzerine atar. Bunu, ikinci hutbenin üçte birini okuduktan sonra yapmalıdır. İkinci hutbenin üçte biri tamamlandıktan sonra kible tarafına yönelip anılan şekilde entariyi ters çevirmek sünnettir. Bu ters çevirmeyi yapmamak mekruhtur. İmamın ters çevirmesi anında, oturmakta olan cemaatin de aynı şekilde oturarak entarilerini ters çevirmeleri mendubtur. Sesli veya sessiz çokça duâ yapmak da sünnettir. İftitah duasını yaparken sıkıntıyı gidermesi için Allah’a çokça yalvarıp duada bulunmak da sünnettir. Sıkıntıyı gidermek için okunması gereken en uygun duâ şudur: Hatibinde fazla miktarda bağışlanma talebinde bulunması ve şu âyet-i kerîmeyi okuması sünnettir.

Allâh Subhânehu ve Teâlâ, şöyle buyurmaktadır:

“Dedim ki: “Rabbinizden bağışlanma dileyin; doğrusu O, çok bağışlayandır. Size gökten bol bol yağmur indirsün. Sizi mallar ve oğullarla desteklesin; sizin için bahçeler var etsin, ırmaklar akıtsın.” 357 Nuh: 71/10-11-12.

Ayrıca hatib, hutbesinde Peygamber (s.a.s.) Efendimizin şu duasını da okumalıdır:

“Allah’ım! Yağmuru bize rahmet kıl. Bize azâb, helak, belâ, yıkım ve boğma suyu gönderme. Allah’ım! Yağdıracığın yağmuru küçük tepelerin üstüne, ağaçların bittikleri yerlere, vadilerin iç taraflarına yağdır. Allah’ım! Yağdıracığın yağmuru etrafımıza yağdır. Üzerimize yağdırma. Aleyhimize olmasın. Allah’ım! Yardıma koşucu, felâketten kurtarıcı, afiyet verici, gözleri doyurucu, meraları bollaştırıcı, yeryüzünü kaplayıcı, umumî sağanak ve de devamlı bir yağmur yağdır. Allah’ım! Bize medet kılıp su ihsan et. Bizleri ümit kesenlerden eyleme. Allah’ım! Kullarda ve beldelerde sıkıntı, darlık ve açlık vardır. Ki bunu ancak sana şikâyet edebiliriz. Allah’ım! Ekinlerimizi yeşert. Hayvanlarımızın memelerinden bize süt akıt. Göğün bereketlerini üzerimize yağdır. Yerden de bize bereketler bitir. Üzerimizdeki belâyı kaldır. Bu belâyı senden başka kaldıracabilecek kimse yoktur. Senden bağışlanma diliyoruz. Şüphesiz ki sen bağışlayıcısın. Gökten, üzerimize bol miktarda yağmur yağdır.”

Hanefiler dediler ki: İstiskâ namazı hususunda ihtilâf vardır. Bazısı bunun namaz kılmaksızın sadece duâ

ve istiğfardan ibaret olduğunu, imamın ayağa kalkıp kibleye yönelerek ellerini kaldırıp dua etmesi ve peşindeki cemaatin de kibleye yönelerek oturmuş vaziyette imamın okuyacağı şu duâ için “âmîn” demesinden ibaret olduğunu söylemişlerdir. İmam şu duayı veya buna benzer duaları sesli veya sessiz olarak okur: Ne var ki bu görüş kuvvetli değildir. Kuvvetli görüşe göre istiskâ için diğer mezheb imamlarının da dediği gibi, iki rek’at namaz kılınmalıdır. Netice olarak Hanefiler bu namazın mendub olduğunu söylerler. Diğer bazı Hanefiler de sünnet olduğunu söylerler. Ki istiskâ namazının hükmü bahsinde bu husus ele alınacaktır. İstiskâ namazının kılınışı şekli, tıpkı bayram namazı gibidir. Yalnız bu namazda zevâid tekbirleri alınmayıp sadece namazla ilgili tekbirlerle yetinilir. Namaz tamamlandıktan sonra imam veya vekili, tıpkı bayramlarda olduğu gibi iki hutbe okur. Ancak imam, yerde durarak elinde de yay, kılıç veya âsâ olduğu halde hutbe okur. Entarisini de birinci hutbenin bir kısmını irâd ettikten sonra ters çevirir. Omzuna giydiği entarisini, dört köşeliyse altım üstüne, üstünü de altına getirerek ters çevirir. Eğer entarisi yuvarlaksa sağını soluna, solunu da sağına getirerek ters çevirir. Üzerinde palto ve benzeri astarlı bir ridâ varsa, bunun içini dışına dışını da içine çevirerek giyer. Kendisine tâbi olan cemaat ise entarilerini ters çevirmezler. Bunda ittifak vardır. Sadece imamın ters çevirmesiyle yetinilir. Hanbeliler dediler ki: İstiskâ namazı, tıpkı bayram namazı gibi kılınır. Birinci rek’atında yedi, ikincisindeyse beş tekbir alınır. Birinci rek’atte Fâtiha’dan sonra A’lâ sûresini, ikinci rek’atte ise dilediği herhangi bir sûreyi okuyabilir. Bundan sonra da sadece bir tek hutbe okur. Bu hutbeyi okumadan önce, minbere çıktığında istirahat için bir süre oturur. Bundan sonra, bayram hutbesindeki gibi dokuz tekbir alır. Bu hutbede Peygamber Efendimize fazlaca salâtü selâm getirir ve istiğfarda bulunur. Bundan sonra Nûh sûresinin emriyle başlayan 11. ayetini okur. Duâ esnasında ellerini, koltuk altlarının beyazlığı görünecek kadar kaldırması sünnettir. Avuçlarının içini yere, dışını da göğe yöneltir. Kendisine uyanlar da duâ cümlelerinin sonlarında “âmîn” derler. Oturmuş vaziyette ellerini göğe doğru kaldırır. İmamın, uygun göreceği duaları okuması sahih olur. Ancak, en faziletlisi, şu duayı okumasıdır: İmam duâ ederken, işitenler “âmîn” derler. Hutbe esnasında kibleye yönelmesi müstehaptır. Bundan sonra entarisinin sağım sol tarafına, solunu sağ tarafına getirerek ters çevirir. Cemaat de aynı şekilde ters çevirir. Elbiselerini beraberinde çıkarıncaya kadar, entarilerini bu şekilde bırakırlar. Kibleye yönelip elbiseyi çıkarırken gizlice şu duayı okurlar:

“Allah’ım! Sana duâ etmemizi sen emrettin. Duamıza icabet edeceğini vaad ettin. Bize emrettiğin gibi sana duada bulunduk. Vaad ettiğin gibi sen de duamıza icabet et. Şüphesiz sen, vaadine muhalefet etmezsin.”

Bu duayı tamamladıktan sonra imam tekrar cemaate dönüp sadaka vermeye, hayır ve hasenatta bulunmaya teşvik eder. Peygamber Efendimize salâtü selâm getirerek mü’min erkeklerle kadınlara duada bulunur. Kendisine Kur’an’dan nasib olduğu kadarını okur. Sonra da şunları okuyarak hutbesini tamamlar: İstiskâ namazı ve bu namazdan sonra irâd edilen hutbe için ezan okumak şart değildir. İstiskâ namazı için “Essalâtü camia” diye çağrıda bulunulur. Misafirler ve köylerde yaşayanlar da istiskâ namazı kılarlar. İmam bulunmaması hâlinde, köylülerden biri imamette bulunup hutbe okur. Malikiler dediler ki: İstiskâ namazı tıpkı bayram namazı gibi kılınır. Yalnız, namazın mutlak tekbirleri

dışında, zevâid tekbirleri alınmaz. Hanefîler de bu görüştedirler. Şâfiîlerle Hanbelîler buna muhaliftirler. Bu namazda iki hutbe okunur. İmam, ikinci hutbeyi tamamladıktan sonra kıbleye yönelerek sırtını cemaate döner. Sonra entarisini arkadan ters çevirerek sol omuzu üzerindeki sağ omzuna, sağ omzunun üzerindeki de sol omzunun üzerine atar. Ridânın üstünü altına, altını da üstüne çevirmez. İmama uyanların, oturarak ters çevirmeleri mendubtur. Kadınların ise ters çevirmemeleri gerekir. Bundan sonra imam, halkın başına gelen musibetin defî için fazlaca duada bulunur. Bu konuda vârid olan duaları okuması mendubtur. Örneğin Muvattâ adlı eserde geçen Peygamber (s.a.s.) Efendimizin okuduğu rivayet edilen şu duayı okumak mendubtur: Mâlikîler, cemaatle edâ edildiği takdirde bu namazın, erkekler için bayram namazından sonra gelen müekked bir sünnet olduğu hususunda Şafî ve Hanbelîlerle görüş birliği içindedirler. İmamla birlikte kılmayanlarınsa ferdî olarak kılmalarının mendub olduğunu söylemişlerdir. Aynı şekilde mümeyyiz çocuğun ve yaşlı kadının da bu namazı kılması mendubtur. Gebe kadınların istiskâ namazı için dışarıya çıkmaları mekruhtur. Çıkmaları hâlinde fitne vukuundan korkulursa, namaza gitmeleri haram olur. 358 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 504-509.

İstiska Namazının Hükümü

Suya ihtiyaç duyulduğu zamanlarda istiskâ namazı müekked sünnettir. İnsanların suya ihtiyaç duydukları zamanlarda, anlatmış olduğumuz şekli ile istiskâ namazı kılmaları sünnet olur. Mezheblere göre anlattığımız şekillerden herhangi birine uygun olarak kıldıklarında bu sünneti yerine getirmiş olurlar. Bu namazı belirli bir mezhebe göre kılma zorunluluğu yoktur. Çünkü bu hususta gelen rivayetlere ilişkin olarak mezhepler görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bu namazda zevâid tekbirleri alınmaz diyen Henefî mezhebinin bazı imamlarıysa, bayram namazında olduğu gibi, bu namazda da zevâid tekbirlerinin alınması gerektiğini söylemişlerdir. Buna benzer bir takım örnekler daha vardır. Okuyucuların tümünden birbirine karıştırmaksızın, nisbeten olsun konuya vâkıf olmaları için bunu her mezhebe göre belli bir ölçüde, bir noktaya kadar anlatmaya çalıştık. Bu namazın müekked sünnet oluşuna gelince, Hanefîler dışındaki diğer mezhepler bunda görüş birliği etmişlerdir.

Hanefîler dediler ki: Doğrusu şu ki, istiskâ namazı mendubtur. İstiskânın yapılması her ne kadar Kitab ve Sünnet'le işlenmişse de, bundan maksadın sadece istiğfar, hamdû sena ve duâ olduğu bilinmektedir. İstiskâ namazını kılmaya gelince, bu hususta sahîh hadîsler mevcut değildir. Yalnız cemaatsiz ve ferdî olarak istiskâ namazının meşru olduğu hususunda hiçbir ihtilâf yoktur. Zîrâ bu nitelikte kılınan bir namaz, mutlak nâfiledir. Kur'an-ı Kerîm'de Nûh Sûresinin on birinci âyet-i kerîmesine gelince diyeceğimiz şudur ki: Bizden önceki ümmetler için meşru kılınan hususları Allah ve Rasûlü, yadırgamaksızın bir kıssa şeklinde bize naklettiklerinde bunlar, bizim için de meşru sayılır. Bazı sahîh hadîsler, Peygamber (s.a.s.) Efendimizin istiskâ namazı kılıp Allah'a duada bulunduğunu ve o sıralar yaşının da küçük olduğunu ifâde etmektedirler. Yine bir rivayette Mekkeli'lerin kıtlığa maruz kaldıkları, Kureyşli'lerin de Ebû Tâlib'e; "Ey Ebû Tâlib, Mekke vadisi kıtlığa duçar oldu. Çoluk çocuk, açlıktan kırıldı... Haydi gidelim de istiskâda bulun" dediler, bunun üzerine Ebû Tâlib'in istiskâ duasına çıktığı nakledilmektedir. Bu sırada Ebû Tâlib'in yanında bir de çocuk vardı. Bu çocuk, sanki kendisinden kızıl

bulutlar peydahlanan bir güneş gibiydi. Bunun etrafında bir takım çocuklar da vardı. Ebû Tâlib onu tutup sırtını Kabe'ye dayadı. Parmağıyla kendisini sığayarak duada bulundu. O sıra gökte hafif bir bulut bile yoktu. Hemen o esnada etraftan bulutlar gelerek bol miktarda yağmur yağdı. Vâdî sularla kaynadı. İnsanlar ve çöller bol suya kavuştu. Bunun için Ebû Tâlib şöyle dedi: "Beyazlaştı. Yüzüyle bulutlar sulandı. O, yetimlere imdat, dullara sığınaktır." Bu olayı, İbn Asâkir rivayet etmiştir. İstiskâ namazının vaktine gelince, Hanefî ve Hanbelîlere göre bu namaz, nafilenin mubah olduğu vakitlerde kılınır. Nafile namazların hangi vakitlerde kılınabileceği, kendi özel bahsinde açıklanacaktır. Mâlikî ve Şâfîîlerin, istiskâ namazının vaktine ilişkin görüşleri aşağıda belirtilmiştir.

Malikîler dediler ki: İstiskâ namazının vakti, bayram namazında olduğu gibi, nafile kılmanın mubah olduğu vakitten itibaren başlayıp, zeval vaktine kadar devam eder.

Şâfîîler dediler ki: Sebep bir namaz olduğundan bunu, nafile kılmanın yasaklandığı vakitte kılmak da mümkündür. Bu anlatılanların yanı sıra şunu da kaydetmekte yarar vardır: Yağmurun yağması geciktiği takdirde geçen sayfalarda belirtildiği şekli ile istiskâ namazını yağmur yağmıyaya kadar tekrarlamak, Hanefîler dışındaki üç mezheb imamına göre sünnettir.

Hanefîler dediler ki: Önce de anlatıldığı gibi istiskâ namazını tekrarlamak, sünnet olmayıp mendubtur. En fazla üç gün peş peşe tekrarlanabilir. 359 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 509-510.

İstiskâ Namazına Gitmeden Önce İmamın Yapması Müstehab Olan Şeyler

İstiskâ namazına gitmeden önce imamın yapması müstehab olan şeyleri şöylece sıralayabiliriz:

1. İmam, namaza çıkmadan önce halkın tevbe edip sadaka vermesini, zulümden uzak durmasını emreder. Ki bu hususta mezhepler görüş birliği etmişlerdir.

2. Halkın, kendi düşmanlarıyla barış yapmalarını emretmelidir. Üç mezheb, bu hususta görüş birliği etmişlerdir. Mâlikîlerse bunun müstehab olmayıp mendub olduğunu söylemişlerdir.

3. Üç gün önceden başlayarak peş peşe oruç tutmalarını emretmeli, dördüncü günün her hangi bir saatinde, yaya olarak istiskâ namazını kılmaya gitmelidirler. Hanefîlerle Şâfîîler bu görüşte ittifak etmişlerdir. Hanbelîlerle Mâlikîlerin buna ilişkin görüşleri aşağıya alınmıştır.

Hanefîler dediler ki: Cemaatin dördüncü gün istiskâ namazına çıkmaları mendub değildir. İmamın tâyin edeceği günde beraberce çıkmaları mendubtur.

Malikîler dediler ki: Namaza, dördüncü günün kuşluk vakti çıkmak mendubtur. Ancak evi uzak olanlar, imama kavuşacak şekilde bundan daha önce çıkarlar.

4. İmam ve cemaat hep birlikte eski elbiseler giymiş ve boynu bükük, zelifâne bir şekilde namaza gitmelidirler. Hanbelîler dışındaki diğer mezhepler, bu hükümde görüş birliği etmişlerdir. Hanbelîler dediler ki: Bayram namazında olduğu gibi, istiskâ namazına da süslü ve güzel elbiseleri giyerek çıkmak gerekir.

5. İmam, halkın beraberinde çocukları, yaşlı erkeklerle kadınları ve hayvanları da getirmelerini, fazlaca feryâd ve figân etmelerini sağlamak için sütteki çocukların analarından uzak tutulmalarını emreder. Böyle yapmakla azîz ve celîl olan Allah'ın rahmetine daha fazla yaklaşmış olur. Hanefîlerle Şâfîîler bu

görüşte birleşmişlerdir. Mâlikîlerle Hanbelîlerin buna ilişkin görüşleri aşağıya alınmıştır.

Malikiler dediler ki: Namaz kılması sahîh olan mümeyyiz çocukları istiskâ namazına götürmek mendubtur. Küçük çocukları ve hayvanları götürmek ise mekruhtur.

Hanbeliler dediler ki: Mâlikîlerin de dedikleri gibi mümeyyiz çocukları istiskâ namazına götürmek sünnettir. Yaşlıları ve hayvanları götürmek ise mubahtır. 360 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 510-511.

GÜNEŞ TUTULMASI (KÜSÛF) NAMAZI

Hükmü Ve Delili

Küsûf namazı müekked sünnettir. Bu namaz, Peygamber (s.a.s.) Efendimizin şu kutlu sözüyle sabit olmuştur:

“Şüphesiz güneş ve ay, Allah’ın (varlığını ve birliğini ispatlayan) âyetlerinden iki âyettir. Bunlar, ne bir kimsenin ölümü ve ne de yaşaması için tutulmazlar. Tutulduklarını gördüğünüzde sizdeki şeyin (güneş veya ay tutulmasının) açılmasına dek namaz kılıp dua edin.” 361 Buhârî, Küsûf, 1, 6, 13-15; Müslîm, Küsûf, 6, 10, 17, 21.

Bu hadîsin ifâdesine göre Peygamber Efendimizin güneş tutulması sırasında namaz kıldığı sabit olmuştur. Ayrıca ileride de anlatılacağı gibi, ay tutulması sırasında da namaz kılmıştır. 362 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 512.

Küsûf Namazının Meşruluğunun Hikmeti

Bilindiği gibi güneş, tüm olarak kâinatın yaşamasının kendisine bağlı olduğu ilâhî nimetlerin en büyüklerinden biridir. Tutulması; onun bir gün mutlaka zevâl bulacağını, bunun yanı sıra bütün âlemlerin kudretli bir ilâhın kabzasında bulunduğunu ve bu ilâhın istediği anda güneşi söndürebileceğini ve yok edebileceğini insanlara hissettirmek içindir. Bu durumda namaz kılmak, kulların boyun büküşlerini ve zelîl olduklarını, bu kuvvetli ilâha teslim olduklarını itaat ettiklerini göstermek anlamını taşır. Bu da saf tevhid inancını getiren, putlara -ki ay ve güneşle diğer bazı varlıklar da bir zamanlar put olarak kabul edilmişlerdi- tapmamayı şiar edinen İslâmiyet’in güzel yönlerinden birini yansıtmaktadır.

363 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 512-513.

Küsûf Namazının Kılınış Şekli

Namazın kılınış şekli: Üç mezheb imamı bu namazın iki rek’at olarak ve arttırmaksızın kılınması hususunda görüş birliğine varmışlardır. Güneşin karartısının açılmasından önce namaz tamamlandığı

takdirde, güneş açılıncaya kadar duaya devam edilir. Her rek'ate, normal rükû ve kıyamdan fazla olarak ikinci birer kıyam ve rükû eklenir. Buna göre her rek'atte ikişer kıyam ve rükû bulunur. Hanefiler bu görüşe muhâlefet etmişlerdir.

Hanefiler dediler ki: Güneş tutulması namazı iki kıyam ve iki rükû ile kılındığı takdirde sahîh, olmaz. Aksine bu namazın, diğer nafilelerden farksız olarak tek kıyam ve tek rükû ile kılınması zorunludur. Ayrıca bu namazı en azından iki rek'at olarak kılmak gerekir. Dileyen, dört veya daha fazla rek'at halinde kılabilir. En faziletlisi, tek veya çift selâmla dört rek'at olarak kılınmasıdır. Hanefilere muhalefet edenlerse bu namazın, yukarıda anılan şekilden başka1 şekilde kılınması hâlinde de sahîh olabileceğini söylemişlerdir. Meselâ diğer nafileler gibi bir fazlalık yapmaksızın kılınması hâlinde kerâhetsiz olarak caiz ve bunun yeterli olacağını söylemişlerdir. Bu görüşteki kimselerle Hanefiler arasındaki fark şudur: Hanefiler, bu namazın tek kıyam ve rükû ile kılınması gerektiğini söylemişlerdir. Diğerleri ise bu namazın yukarıda anılan şekilde kılınabileceği gibi, başka şekilde de kılınmasının caiz olacağını beyan etmişlerdir. Anılan namazın iki kıyam ve iki rükû ile kılınmasını iler sürenler, gerekçe olarak derler ki: Farz olan, birinci kıyam ile birinci rükûdur. İkinci kıyam ile ikinci rükûa gelince, bunlar da mendubtur. 364 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 513.

Küsûf Namazının Sünnetleri

Birinci rek'atteki kıyamda Fâtiha'dan sonra Bakara sûresini veya ona denk bir sûreyi okuyarak, ikinci kıyamda Fâtiha'dan sonra Âl-i İmrân sûresini veya dengi bir sûreyi okuyarak, ikinci rek'atin birinci kıyamında Fâtiha'dan sonra Nisa sûresini, ikinci kıyamında ise yine Fâtiha'dan sonra Mâide sûresini okuyarak kıraati uzatmak sünnettir. Hanefiler dışındaki diğer mezhepler, bu hükümde ittifak etmişlerdir. Hanefiler dediler ki: Birinci rek'atte Fâtiha'dan sonra Bakara sûresini, ikinci rek'atte ise Âl-i İmrân sûresini veya uzunluk bakımından bunlara denk bir sûreyi okuyarak kıraati uzatmak sünnettir. Bu sûreleri hafifleterek okuyan ve böylece de namazı çabuklaştıran, fakat duayı uzatan kişi yine sünneti yerine getirmiş olur. Çünkü bunlara göre sünnet olan, güneşin karartı vaktinden açılmasına dek süren aralığı namaz ve duâ ile doldurmaktır. Şayet namaz ve duadan biri hafifletilir de, diğeri uzatılırsa ve huşu içinde bulunulup güneşin açılması korku ve haşyetle beklenirse sünnet yine yerini bulmuş olur. Her iki rek'atte, mezheplerin muhtelif olarak belirttikleri miktarlarda rükû ve secdeyi uzatmak da sünnettir. Hanefiler dediler ki: Bu namazın her iki rek'atında de rükû ve secdeyi, belli bir ölçüsü olmaksızın, uzatmak sünnettir. Hanbeliler dediler ki: Her rek'atteki rükûu yine belli bir ölçüsü olmaksızın uzatmak gerekir. Birinci rek'atteki rükûda yüz âyet miktarı teşbihte bulunmak, ikinci rükûunda ise yetmiş âyet miktarı teşbihte bulunmak gerekir. Aynı şekilde ikinci rek'atin rükûlannda da teşbihte bulunmak icab eder. Yalnız, ikinci rek'atin filleri, birincinininkine nisbetle daha kısa olmalıdır. Secdeye gelince her iki rek'atte de bunun örfün takdirine göre uzatılması sünnettir. Şafililer dediler ki: Birinci rek'atteki birinci rükûu, Bakara sûresinden yüz âyet okuyacak kadar, ikinci rükûu ise seksen âyet okuyacak kadar uzatmak; ikinci rek'atin birinci rükûunu aynı sûreden yetmiş âyet okuyacak kadar, ikinci rükûunu da elli âyet okuyacak kadar uzatmak sünnettir. Secdeye gelince, her iki

rek'atin birinci secdesini, âit olduğu rek'atin birinci rükûu kadar, ikinci secdesini de yine âit olduğu rek'atin ikinci rükûu kadar uzatmak sünnettir.

Malikiler dediler ki: Bütün rükûları, kendisinden önce okunan sûreye yakın miktarda uzatmak mendubtur. Birinci rükûda Bakara sûresini okumaya yetecek kadar uzatmak, ikincisini ise Âl-i İmrân sûresini okumaya yetecek kadar uzatmak mendubtur. Her rek'atteki secdeye gelince; bunun da kendisinden önceki rükû kadar uzatılması mendubtur. İkinci secde, birinciden kısa olmalıdır. Bu namazın rükû ve secdelerinde tesbihte bulunmak da mendubtur. İmamın bu namaza başlamasından sonra, ikinci kıyam veya ikinci rükû hâlinde yetişerek kendisine tâbi olan kişi, imamın içinde bulunduğu rek'ate kavuşmuş sayılmaz. Mâlikîler buna muhaliftirler.

Malikiler dediler ki: Her rek'atin ikinci kıyam ve rükûu farzdır. Birinci kıyam ve rükûu ise sünnettir. Bir kişi imama, bu namazın rek'atlerinden birinci ikinci kıyamında yetişirse o rek'ati kılmış sayılır. İmama tâbi olanlar razı olmasalar bile onların durumlarına bakılmaksızın bu namazları uzatmak, üç mezheb imamının ittifakına göre meşrudur. Mâlikîler ise bu görüşe muhaliftirler.

Malikiler dediler ki: Namazı yukarıda anlatılan şekilde uzatmak, cemaate zarar vermediği ve nafîle namaz kılmanın helâl olduğu vakitten, güneşin zevaline kadar olan nafîle kılma vaktinin çıkmasından korkulmadığı takdirde meşru olur. Bu namaz için ne ezan ve ne de ikamet okunur. Sadece, "es-Salâtü câmiah" diye çağrıda bulunmak mendubtur. Kıraati gizli yapmak da mendubtur. Hanbelîler buna muhalefet etmişlerdir. Derler ki: Bu namazın kıraatini sesli yapmak sünnettir. Cemaatle kılmak mendubtur. Bu namazı kıldırın kişinin Cuma imamı olması veya devlet başkanı tarafından yetkili kılınmış olması şart değildir. Hanefiler bu görüşe muhaliftirler.

Hanefiler dediler ki: Bu namazı kıldırın imamın aynı zamanda Cuma imamı olması gerekir. Sahîh görüş budur. Cuma imamı bulunmadığı takdirde bu namazı kıldırarak kişiye devlet başkanının izin vermesi gerekir. Bu izin de verilmediği takdirde herkes kendi evinde yalnız başına kılar. Yine bu namazın camide kılınması, Mâlikîler dışındaki üç mezheb imamına göre mendubtur. Mâlikîler derler ki: Cemaatle kılınmadığı takdirde bu namazın camide kılınması mendub olmaz. Ferdî olarak kılan kişinin, dilediği herhangi bir yerde kılması caizdir. 365 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 513-515.

Küsûf Namazının Vakti

Bu namazın vakti, güneşin tutulması anından başlayıp karartısının açılmasına kadar devam eder. Yalnız bu vakit, nafîle namaz kılmanın yasak olduğu bir vakit olmamalıdır. Şayet güneş tutulması, nafîle namaz kılmanın yasak olduğu bir vakte tesadüf ederse, sadece duâ ile yetinilip namaz kılınmaz. Hanefilerle Hanbelîler bu görüştedirler. Mâlikîlerle Şâfîilerin buna ilişkin görüşleri ise aşağıya alınmıştır. Şafîiler dediler ki: Güneş tutulması meydana geldiği zaman bu, nafîle namaz kılmanın yasak olduğu vakte rastlasa bile, yine namaz kılınır. Zîrâ bu namaz, sebepli nafîlelerdendir.

Malikiler dediler ki: Kusûf, yani güneş tutulması namazının vakti, güneşin doğduktan sonra bir mızrak boyu kadar yükselmesi anından başlayıp güneşin zevale ermesi vaktine kadar devam eder. Kusûf namazı bu vaktin başlangıcından önce kılınmayacağı gibi, zevalden sonra da kılınamaz. 366 Abdurrahman

Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 515-516.

Küsûf Namazı Hutbesi

Küsûf namazı için hutbe okumak meşru değildir. Namaz kılma esnasında güneşin karartısı gidip de aydınlanırsa, namazın geri kalan kısmı aslî şekliyle tamamlanır. Gurup vaktinde güneş tutulur da, o şekilde batarsa bahis konusu namaz kılınmaz. Bu namaz için hutbenin meşru olmayışı, Şâfîler dışındaki diğer mezheblerin ittifakıyla sabittir.

Şafiler dediler ki: Kusûf namazını cemaatle kılan erkekler için, tıpkı bayram namazlarından sonra olduğu gibi iki hutbe okumak sünnettir. Bu durumda güneş açılabilir yine aynı şekilde namaz ve hutbeye devam edilir. Yalnız, bu hutbede tekbir yerine istiğfarda bulunulur. Ki bu da hâle münâsîp bir davranış olur. Bu hutbelerde Cuma hutbesinin şartları aranmaz. Yalnız, cemaatin duyması, hutbenin Arapça olması ve hatibin de erkek olması gereklidir.

Malikiler dediler ki: Namazın birinci rek'atının iki secdesi tamamlanmadan önce güneş açılırsa, fazla kıyam ve rükû yapmaksızın nâfile namaz gibi iki rek'at kılınır. Herhangi bir uzatma da yapılmaz. Ama güneş, birinci rek'atın iki secdesi yapıldıktan sonra açılırsa aslî şekliyle kıyam ve rükûları ikileyerek namaz kılınır. Fakat kıraat uzatılmaz. Bazıları da yine bu namazın, nâfileler gibi tamamlanması gerektiğini söylemişlerdir ki, her iki görüş de aynı ağırlıktadır. 367 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 516.

AY TUTULMASI VE KORKU NAMAZI (SALÂT-I HÜSÛF VE FEZA')

Ay tutulması esnasında kılınan namaz, tıpkı güneş tutulması esnasında kılınan namaz gibidir. Yalnız bu namazla ilgili bazı hususlarda mezheblerin bir takım tafsilâtları olmuştur.

Hanefiler dediler ki: Hüsûf namazı da tıpkı kusûf namazı gibidir. Yalnız bu namaz mendub olup onun gibi müekked sünnet değildir. Camide cemaatle kılınması meşru olmayıp evlerde ferdî olarak kılınmalıdır.

Şafiler dediler ki: Hüsûf namazı iki durum dışında tıpkı kusûf namazı gibidir:

- Hüsûf namazında kıraat sesli yapılır. Kusûf namazındaysa sessiz yapılır.
- Güneş tutulmuş vaziyette batarsa kusûf namazı kılınmaz. Ama ay tutulmuş vaziyette batsa bile hüsûf namazı, güneş doğuncaya kadar kılınabilir. Bu iki namazı vaktinde kılamayanlar, bilâhere kaza edemezler.

Hanbeliler dediler ki: Hüsûf namazı da tıpkı kusûf namazı gibidir. Yalnız, geceleyin ay, tutulmuş olduğu halde batsa bile güneş doğuncaya kadar hüsûf namazı kılınabilir. Oysa güneş tutulmuş vaziyette batarsa kusûf namazı kılınmaz.

Malikiler dediler ki: Hüsûf namazı, kusûf namazının hilâfına olarak sünnet değil mendubtur. Mûtemed görüş budur. Kıraatini uzatmaksızın, tıpkı nâfileler gibi kılınır. Kıyam ve rükûu ikilenmez. Kıraatini sesli yapmak mendubtur. Vakti, ayın tutulmasından itibaren başlayıp açılmasına kadar sürer. Bu namaz, nâfile kılmanın yasaklandığı vakitte kılınmaz. İki rek'at kılmakla, mendubluk sevabı elde edilmiş olur. Bu namazı ay açılıncaya veya batıncaya veyahut da fecir doğuncaya kadar tekrarlamak mendubtur. Oysa

küsûf namazını tekrarlamak caiz değildir. Ancak güneş açılır da tekrar tutulursa, küsûf namazı yeniden kılınır. Ay tutulması hâlinde kılınan hüsûf namazını cemaatle kılmak mekruh olduğu gibi, mescidde kılmak da mekruhtur. Korku anında kılınan namaza (Salât-ı Havf) gelince, bu mendubtur. Depremden, yıldırım çarpmasından, karanlıktan, şiddetli fırtınalardan, veba ve benzeri felâketlerden korkulması hâlinde, iki rek'at namaz kılmak mendubtur. Çünkü anılan bu felâketler, kulların ma'siyet ve günahı terk edip Allah'a tâatte bulunmaya dönmeleri için, Yüce Rabbin insanları korkutmak amacıyla göstermiş olduğu bir takım alâmetlerdir. Bu tür hallerin vukuunda, insanların dünya ve âhiret mutluluğunu sağlayan ibâdete başvurup iki rek'at namaz kılmak gerekir. Mutlak nafileler gibi kılınan bu namaz için cemaat ve hutbe gerekli değildir. Mescidlerde kılınması da sünnet değildir. En faziletlisi, bu namazın evlerde kılınmasıdır. Mâlikîlerle Hanefiler bu hususta görüş birliği etmişlerdir. Hanbelîlerle anılan felâketlerden ötürü namaz kılmanın mendub olmadığını, ancak, deprem devam ettiği takdirde, onun için küsûf namazı gibi, iki rek'at namaz kılmak mendub olur demişlerdir. Şâfîlere gelince onlar, sayılan bu durumlar için namaz kılmanın mendub olduğunu söylemişlerdir. 368 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 517-518.

Namaz Kılmanın Yasaklandığı Vakitler

Günlük beş vakit farz namazların vakitleri bahsinde, anılan namazların edâ edilmelerinin gerekli olduğu bazı vakitlerin bulunduğunu, bu vakitleri geçirip de haram vakitte namaz kılan kişinin günahkâr olacağını, yine bu vakitleri geçirip de kerahet vaktinde namaz kılan kişinin mekruh işlemiş olacağını anlatmıştık. Ancak üç mezheb imamı görüş birliği ederek vakti girdikten sonra kılınan namazın sahîh olacağını beyân etmişlerdir. Hanefiler namazın, üç vakitte sahîh olmayacağını ileri sürerek, bu hükme muhalefet ederek; bu üç vakitte kılınan farz namazların asla sahîh olmayacağını söylemişlerdir.

Hanefiler dediler ki: Farz namazlar, üç vakitte kesinlikle geçerli olmazlar:

1. Güneşin doğmasından yükselmesine kadar geçen zaman içinde geçerli olmazlar. Meselâ sabah namazına gün doğmadan önce başlanır da, namaz tamamlanmadan güneş doğarsa, namaz batıl olur. Ancak kâdede teşehhüd miktarı oturmuş olan kişinin namazının bu durumda batıl olup olmayacağı hususunda ihtilâf vardır. Bazı Hanefiler, sabah namazının bu durumda batıl olacağını, bazılarıysa batıl olmayacağını söylemişlerdir.
2. Güneşin zevalden az önce, tam tepe noktasında bulunduğu sırada kılınan farz namazlar geçerli olmaz. Zeval kelimesinin anlamı, namaz vakitleri bahsinde anlatılmıştı.
3. Güneşin guruba girmeden az önce, kızarması anından başlayarak güneşin batmasına kadar geçen zaman içinde de farz namaz gerçekleşmez. Kılınırsa, geçerli olmaz. Yalnız aynı günün ikinci namazı bu süre içinde kılınırsa geçerli olur. Fakat bu vakitte kılmak tahrîmen mekruh olur. Bu vakitlerde farz namaz kılınmayacağı gibi, tilâvet secdesi de yapılamaz. Tilâvet secdesinin bu vakitlerde sahîh olmaması, anılan secdenin söz konusu vakitlerin girmesinden önce kişiye vâcib olması şartına bağlıdır. Meselâ gün doğmadan secde âyetini işiten kişi, güneşin doğması anında secde ederse secdesi sahîh olmaz. Ama bu vakitlerin içinde bir secde âyetini işiten kişi, secde ettiği takdirde secdesi sahîh olur. Meselâ güneşin, doğması esnasında veya zevalden az önce, tam göğün ortasında bulunması anında veyahut da gurup

vakti, kızarması esnasında secde âyetini işiten kişi, aynı anda secde etse, secdesi sahîh olur. Ama bu vakitlerde secde âyetinin okunduğu işitilse bile secdeyi, namaz kılmanın caiz olduğu vakte ertelemek daha faziletli olur. Cenaze namazı da bu açıdan tilâvet secdesi gibidir. Bu vakitlerin girmesinden önce cenaze hazır bulunur da üzerine namaz kılınmamış olursa, bu vakitlerin girmesi esnasında üzerine namaz kılmak sahîh olmaz. Fakat bu vakitlerin girişi esnasında cenaze hazır olursa üzerine kılınan namaz sahîh olur. Yalnız bu durumda cenaze namazını, namaz kılmanın caiz olduğu vakte ertelemek mekruhtur. Bu anlatılanlar, bütün farz namazları ilgilendirmektedir. Nafile namazlara gelince bunları kılmanın yasak olduğu vakitler hususunda mezhebler muhtelif görüşlere sahihtirler.

Hanefiler dediler ki: Bazı vakitlerde nafile namaz kılmak tahrîmen mekruhtur:

1. Fecrin doğmasından sonra ve sabah namazının farzını kılmadan önce, aradaki zaman içinde nafile kılmak tahrîmen mekruhtur. Yalnız aynı günün sabah namazının sünneti bu arada kılınabilir. 2. Sabahın farzını kıldıktan sonra, güneş doğuncaya kadar geçen zaman içinde nafile kılınmaz. Hatta farzdan önce kılınmamış ise, aynı günün sabah sünneti bile bu zaman içinde kılınmaz. Çünkü sabahın sünneti, vakti geçtikten sonra artık mükellefin omzundan düşmüş sayılır ve iade edilmez.
3. İkindinin farzı kılındıktan sonra, güneşin batmasına kadar geçen zaman içinde nafile namaz kılınmaz.
4. Hatibin hutbeye çıkması ve hutbeye başlamasından sonra nafile namaz kılınmaz. Okunan hutbe de, ister Cuma hutbesi olsun, isterse bayram, hac, nikâh, güneş tutulması veya istiskâ namazı için olsun, hüküm değişmez.
5. Farz namaz için müezzinin ikâmet etmesi esnasında da nafile namaz kılınmaz. Yalnız cemaatin kaçırılmamasından emîn olduğu takdirde, müezzinin ikâmeti esnasında aynı günün sabah namazının sünneti kılınabilir.
6. Bayram namazlarından önce ve sonra nafile namaz kılınmaz.
7. Arafat'ta öğle ile ikinci namazlarının cem-i takdîm şeklinde bir arada kılınması sırasında, bu iki namaz arasında, aynı günün öğle sünneti bile olsa, herhangi bir nafile kılınmaz.
8. Akşamla yatsı namazının Müzdelife'de cem-i tehîr şeklinde bir arada kılınması hâlinde, aynı günün akşam sünneti de olsa, bu iki namaz arasında herhangi bir nafile namaz kılınmaz.
9. Farz namazların vaktinin daralması hâlinde nafile kılınmaz. Bu sayılan vakitlerde nafile kılınırsa tahrîmen mekruh olmakla birlikte geçerli olur. Bu esnada nafile namaza başlanmış ise, kesilmesi ve nafile namaz kılmanın caiz olduğu vakte ertelenmesi vâcib olur.

Hanbeliler dediler ki: Sebepi de olsa, üç vakitte nafile namaz kılmak haramdır. Kılınsa bile geçerli olmaz:

1. Fecrin doğmasından sonra, güneşin doğup bir mızrak boyu yükselmesi anına kadar geçen zaman içinde, aynı günün iki rek'atlık sabah sünneti dışında hiçbir nafile namaz kılınmaz. Aynı günün sabah sünneti, sabahın farzından önce kılınması hâlinde sahîh olur. Farzdan sonra kılınması haramdır. Kılınsa da geçerli olmaz.
2. Öğleyle birlikte cem-i takdîm şeklinde kılınsa bile, ikinci namazından sonra, güneşin tam olarak batmasına kadar geçen zaman içinde o günün öğle sünneti dışında hiçbir nafile kılınmaz. O günün öğle sünneti, öğle namazıyla birlikte cem-i takdîm şeklinde kılınan ikinci namazından sonra kılınırsa caiz olur.
3. Güneşin tam tepe noktasında bulunmasından zevale ermesine kadar geçen zaman içinde nafile

kılınmaz. Yalnız bu zaman içinde iki rek'atlık tavaf namazı, nafîle olmasına rağmen kılınabilir. İade edilmekte olan bir namaz mescîd içinde cemaatle birlikte kılınacak olursa bu vakitte de sahîh olur. Yani kılınmış olan bir namaz, yeniden cemaatle birlikte iade edildiği takdirde nafîle de olsa bu esnada kılınabilir. Tahiyetü'l-mescid namazı da bu hükme tâbidir. İmamın, hutbe okumaya başlaması ve güneşin göğün tam ortasında bulunması anında tahiyeye namazı kılmak sahîh olur. Bu vakitlerin girmesinden önce nafîle bir namaza başlayan bir kişinin, namazdayken bu vakitlerin girmesi halinde başladığı namazı tamamlaması sahîh olsa bile, haramdır. Cenaze namazına gelince bunun, güneşin göğün tam orta yerine gelmesinden zevaline kadar geçen zaman içinde kılınması haramdır. Güneşin guruba ulaşması ve tam olarak batması anında da cenaze namazına başlamak haram olduğu gibi, güneşin doğmaya başlamasından tam olarak doğmasına kadar geçen zaman içinde de kılınması haramdır. Bir özre dayalı olduğu takdirde kılınması caiz olur. Aksi takdirde caiz olmaz.

Şâfîiler dediler ki: Sebepsiz nafîleleri aşağıda sayılan şu beş vakitte kılmak tahrîmen mekruhtur. Bu vakitlerde kılınsalar bile geçerli olmazlar.

1. Sabah namazının edâ edilmesinden sonra, güneşin doğup yükselmesi anına kadar geçen zaman içinde nafîle kılınmaz.
2. Güneşin doğması anından başlayıp bir mızrak boyu yükselmesine kadar geçen zamanı içinde nafîle kılınmaz.
3. İkinci namazının edâ edilmesinden sonra, ikinci namazı öğle namazıyla birlikte öğle vaktinde cem-i takdim şeklinde kılınsa bile, yine ikinci namazından sonra nafîle namaz kılınmaz.
4. Güneşin sararmasından batmasına kadar geçen zaman içinde de nafîle namaz kılınmaz.
5. Güneşin, göğün tam orta noktasında bulunmasından zevaline kadar geçen zaman içinde nafîle kılınmaz. Tahiyetü'l-Mescid namazıyla abdestten sonra ve tavaftan sonra kılınan iki rek'atlık namaz gibi sebepli olan nafîle namazlara gelince; bunların anılan vakitlerde kılınmaları kerâhetsiz olarak sahîh olur. Çünkü bu namazların mescide girmek, abdest almak ve tavaf etmek gibi bazı sebepleri bulunmaktadır. İstiskâ ve kûsûf namazları gibi kendisinden önce mevcûd bazı sebepleri bulunan namazlara gelince bunları da anılan vakitlerde kılmak kerâhetsiz olarak sahîh olur. Zîrâ istiskâ namazı, kendisinden önce mevcûd olan kıtlık sebebine dayanmaktadır. Kûsûf namazı da kendisinden önce mevcûd olan güneş tutulması sebebine dayanmaktadır. İstihare ve tevbe namazları gibi, sebepleri kendilerinden sonra mevcûd olacak namazlara gelince, bunların sebepleri kendilerinden sonra olduğundan ötürü anılan vakitlerde kılınmaları caiz olmaz. Yalnız Mekke'de bu gibi namazları kerahet vakitlerinden herhangi birinde kılmak, kerâhetsiz olarak sahîh olur. Mekke'de olsa bile kerahet vakitlerinde nafîle kılmak, evlâ olan hükme ters düşer. Cuma günü güneşin tam tepe noktasında bulunması anında, namaz kılmanın haram olmayacağı hususu da bu hükümden istisna edilmiştir. Cuma günü, hatibin hutbe okumak için minbere oturmasından sonra tahiyeye namazı dışındaki bütün namazlar haram olur. Tahiyeye namazı ise ancak iki rek'at olursa caiz olur. Üçüncü rek'atte kalkıldığı takdirde tahiyeye namazının tümü batıl olur. Cuma hutbesi dışındaki diğer hutbelere gelince; o esnada namaz kılmak tenzîhen mekruhtur. Cuma namazı için ikâmet edilirken, eğer bu namazın ikinci rek'a-tinin rûkûunda imama kavuşulamayacaksa nafîle namaz kılmak haram olur. Nafîle namaza başlanmışsa bile, bu esnada kesilmesi vâcib olur. İkâmetten önce nafîleye başlayan kişi, namazdayken ikâmet edilirse,

cemaatin kaçırılmayacağından emîn olursa namazını tamamlar. Şayet imamın selâm verip cemaatin kaçırılacağından korkar ve aynı zamanda da başka bir cemaatin teşekkül edeceğine galip zanla karar veremezse nafîle namazı kesmesi mendub olur.

Malikiler dediler ki: Beş vakit farz namazdan başka namazların tümü nafîle hükmünde olup bunların yedi vakitte kılınmaları haram olur. Değişip kokuşmasından korkulmayan cenaze için kılınan namazla, tilâvet secdesi ve sehiv secdesi de nafîle namazın dengi sayılırlar. Bu namazları kılmanın haram olduğu vakitler şunlardır:

1. Güneşin doğmaya başlamasından, tam olarak doğmasına kadar geçen zaman.
2. Güneşin batmaya başlamasından, tam olarak batmasına kadar geçen zaman.
3. İttifakla Cuma hutbesi esnasında, kuvvetli görüşe göre de bayram hutbesi esnasında.
4. İmamın hutbe okumak için minbere çıkması esnasında.
5. Farz namazların ihtiyarî veya zarurî vakitlerinin daralması esnasında.
6. Kaza namazlarının hatırlanması esnasında. Yalnız vitir, hafif hükümlü olduğundan dolayı bundan istisna edilmiştir. Onun kazaya kaldığı hatırlansa bile o esnada nafîle kılmak haram olmaz. Bu hususta Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır:

“Bir namazı unutan kişi, onu hatırladığında kılsın. Onun bundan başka kefareti yoktur.” 369 Buhârî, Mevâkit, 37; Müslim, Mesâcid, 309; İbn Mâce, Salât, 10.

7. Görevli imamın namaz için ikâmeti esnasında nafîle kılmak haramdır. Bununla ilgili olarak Peygamber (s.a.s.) Efendimiz buyurmuşlardır ki:

“Namaza ikâmet edildiğinde, (artık) farz namazdan başka namaz yoktur.” 370 Tirmîzi, Mevâkit, 195; Ebû Dâvûd, Talavvû, 5.

Nafîle namazlarla, yukarıda belirtilen nafîle dengi namazların bazı vakitlerde kılınmaları mekruhtur:

1. Fecrin doğmasından itibaren, güneşin doğmasından az öncesine kadar geçen zaman içinde nafîle kılmak mekruhtur. Bu zaman içinde bazı nafîlelerin kılınması ise istisna kabilinden mekruh sayılmamışlardır:

a. Sabah namazından önce kılınan iki rek’atlık rağibe namazı. Bu, sabahın farzından önce mekruhluk sözü konusu olmaksızın kılınabilir. Sabahın farzından sonra kılınmasıysa mekruhtur.

b. Vird namazı. Bu, bir kimsenin geceleri kılmak üzere kendisine vazife edindiği namazdır. Bunun, fecrin doğmasından sonra kılınması mekruh değildir. Aksine, bazı şartlar doğrultusunda fecirden sonra kılınması mendub olur:

1. Vird namazını fecir namazı ve sabah namazından önce kılmak. Sabahın farzı kılındıktan sonra virdin vakti çıkmış olur. Sabahın iki rek’atlık sünnetini kılmakt[^].olan kişi, vird namazını kılmadığını hatırlarsa, bu namazı kesip vird namazını kılar. İki rek’atlık sünneti tamamladıktan sonra vird namazını kılmadığını hatırlayan kişi, virdi kılıp iki rek’atlık sünneti yeniden kılar. Çünkü daha önce söylediğimiz gibi vird namazının vakti, sadece sabahın iki rek’atlık farzı kılınmakla sona erer.

2. Vird namazının ortalığın aydınlanmasından önce kılınması gerekir. Ortalık aydınlandıktan sonra kılınması mekruhtur.
3. Kişinin vird namazını kılmayı âdet hâline getirmiş olması. Geceleyin nafile namaz kılmayı âdet hâline getirmemiş olan kişinin, fecrin doğmasından sonra nafile namaz kılması mekruhtur.
4. Vird namazının geciktirilmesi, gecenin son kısmında ve uykunun kişiye baskın gelmesi sebebinden dolayı olmalıdır. Şayet tenbellikten dolayı olmuşsa virdin, fecirden sonra kılınması mekruh olur.
5. Vird namazını kılmaktan ötürü sabah namazının farzını cemaatle edâ edememekten korkulmaması gerekir. Şayet sabah namazının farzını cemaat ile edâ edememekten korkutursa, bir kimsenin vird namazını mescidin dışında olduğu halde kılması mekruh olur. Eğer cemaat, görevli imamın cemaati ise ve bu kişi de mescidin içindeyse, bu durumda vird namazını kılması haram olur. Aynı şekilde şef ve vitir namazlarını fecir doğuncaya kadar kılamamış olan kimsenin, sabah namazını kılmadan önce ve fecrin doğmasından sonra kılması mekruh sayılmaz. Sabah namazını kılmamış olduğu sürece, anılan namazları kılması kendisinden istenir. Ancak sabah namazını geciktirip de güneşin doğmasına, sadece sabah namazını kılabilecek kadar zaman kalmışsa, bu durumda şef ve vitir namazlarını bırakıp yalnızca sabah namazını kılmak icâb eder. Cenaze namazıyla tilâvet secdesi de bu vakitte kılmırsa, istisnâ olarak mekruh olmaz. Bu namazların sabah namazından sonra da olsa ortalık aydınlanmadan önce kılınmaları mekruh olmaz. Ortalık aydınlandıktan sonra kılınmalarıysa mekruh olur. Yalnız, cenazenin bekletilmekten ötürü bozula çağından korkulursa, bekletilmeyip bu vakitte de namaz kılınabilir.
2. Güneşin doğuşunun tamamlanmasından, bir mızrak boyu yükselmesi anına kadar, yani orta karışla oniki karış kadar yükselmesi zamanına kadar nafile namaz kılmak mekruhtur.
3. İkinci farzının edâ edilmesinden itibaren, güneş batımının az öncesine kadar nafile kılmak mekruhtur. Yalnız cenaze namazıyla tilâvet secdesini, güneşin sararmasından önce kılmak mekruh olmaz. Sararmasından sonra kılmak ise mekruhtur. Ancak, cenazenin bekletilmesi durumunda bozulacağından korkulursa, bu vakitte de cenaze namazı kılınabilir.
4. Güneşin batımının tamamlanmasından akşam namazı farzının kılınmasına kadar geçen zaman içinde de nafile kılınmaz.
5. Namazgahta kılındığı takdirde bayram namazından önce ve sonra nafile kılınmaz. Kastedilerek bu vakitlerde özellikle kılındıkları takdirde, haram veya mekruh olurlar. Bu nafileler nezredilmiş veya daha önce başlanıp da bozulan nafilelerin kazası olsalar bile, yine aynı yasağın kapsamına girerler. Fakat nafile kastedilmeyerek kılınacak olursa, meselâ nafile namaz kılmanın yasak olduğu bir vakitte farz namaz kılmaya başlamış olan kişi, bu namaz esnasında birinci rek'ati kıldıktan sonra üzerinde kazâya kalmış namaz bulunduğunu hatırlarsa, kıldığı birinci rek'ate bir rek'at daha ekledikten sonra selâm verir. Kıldığı bu namaz nafile olmasına rağmen mekruh olmaz. Bir kişi, nafile namazın yasaklandığı bir vakitte nafile için iftitah tekbirini alıp namaza girmiş olursa, bu durumda haram bir vakitte bulunduğu için namazı kesmesi vâcib olur. Yalnız imamın hutbe okuması esnasında mescide girip de unuttuğundan veya bilmediğinden ötürü nafile namaza başlayan kişinin bu namazını kesmesi gerekmez. Nafileye başladıktan sonra hatib, hutbe okumak için minbere çıkarsa; bu durumda bir rek'at kılınmamış olsa bile, namazı tamamlamak vâcib olur. Eğer mekruh bir vakitteyse kesmesi mendub olur ve bu kesmesi nedeniyle de kılmakta olduğu nafileyi daha sonra kaza etmesi gerekmez. 371 Abdurrahman Ceziri, Dört

Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 518-524.

Vakti Geçen Veya Başladıktan Sonra Bozulan Nafile Namazların Kaza Edilmesi

Nafile namazlar, vakitleri geçtikten sonra kaza edilmezler. Yalnız sabah namazının iki rek'atlık sünneti bundan istisna edilmiş olup güneşin doğmasından sonra, nafile namaz kılmanın helâl olduğu vakitten itibaren zeval vaktine kadar kaza edilebilir. Hanefilerle Mâlikîler bu görüştedirler. Şâfîilerle Hanbelîlerin buna ilişkin görüşleri aşağıya alınmıştır.

Şafiler dediler ki: Farzlara bağlı nafilelerle kuşluk ve bayram namazları gibi vakitli nafileleri kaza etmek mendub olur. Vakitsiz nafilelere gelince bunlar, küsûf namazı gibi sebepli nafileler de olsalar, mutlak nafileler gibi sebepsiz de olsalar kaza edilmezler.

Hanbelîler dediler ki: Farzlara bağlı sünnetlerle vitir dışındaki nafilelerin hiçbiri kaza edilmezler. Bir kişi nafile namaza başlayıp da sonra bu namazı bozarsa kaza etmesi gerekmez. Çünkü nafile, başlamaktan ötürü kılınması zorunlu bir namaz hâline gelmez. Şâfîilerle Hanbelîler bu görüşte ittifâk etmişlerdir. Mâlikîlerle Hanefîlerin buna ilişkin görüşleri aşağıya alınmıştır.

Hanefiler dediler ki: Kişiden istenilen, başladığı bir nafilenin bozulmasından sonra, bu namazı kaza etmesidir. Bir kimse, iki rek'at nafile kılmaya niyet ettikten veya rek'at sayısını belirlemeksizin nafile kılmaya niyet ettikten sonra, namazdayken herhangi bir sebeple namazını bozarsa, bu namazını iki rek'at olarak kaza etmesi gerekir. Dört rek'at olarak kılmaya niyet ettiği nafileyi bozan kişi ise, bilâhere bunu iki rek'at olarak kaza etmelidir. Sahih olan görüş budur. Kendisinden istenildiğini sanarak nafileye başlayan kişi, namaz esnasındayken bunun kendisinden istenilmediğini anlayıp da namazını bozarsa, kaza etmesi gerekmez.

Malikîler dediler ki: Başladığı nafile namazı bozan kişinin, bu namazı kaza etmesi vâcibtir. İki rek'at olarak veya rek'at sayısını belirtmeksizin niyet ederek nafileye başlayan kişi, kılmakta olduğu namazını bozarsa, bunu iki rek'at olarak kaza etmesi gerekir. Ama dört rek'at olarak niyet edip nafile namaza başlayan kişi, bu namazını üçüncü rek'atın rükûundan başını mutmain ve mutedil olarak kaldırıp da rükûu tamamlamadan bozarsa bunu iki rek'at olarak kaza etmesi gerekir. Üçüncü rek'atın rükûundan başını mutmain ve mutedil olarak kaldırıp da üçüncü rek'ati tamamlarsa, bu durumda namazı dört rek'at olarak kaza etmesi vâcib olur. 372 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 524-525.

Nafileyi Evde Veya Mescidde Kılmak

Nafile namazı evde kılmak daha faziletlidir. Zira bunu teşvik sadedinde Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Ey insanlar! Namazı evinizde kılın. Zîrâ kişinin en faziletli namazı, evinde kıldığı namazdır. Ancak farz namazlar bundan müstesnadır.” 373 Buhârî, Edeb, 75; Ezan, 81; Müslim, Mûsâfirîn, 213; Dârimî, Salât, 96.

Teravîh gibi cemaatle kılınması meşru olan nafileler, bu hükümden istisna edilmiş olup bunların mescidde kılınmaları daha faziletli olur. Nitekim bu husus teravîh bahsinde de daha önce detaylı olarak anlatılmıştır. 374 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 525-526.

Binek Üzerinde Nafile Kılınması

Özürsüz olarak dahi binek üzerinde nafile namaz kılmak caizdir. Mezheplerin buna ilişkin detaylı görüşleri aşağıya alınmıştır.

Şafililer dediler ki: Misafirin (yolcunun) gitmekte olduğu yöne doğru binek üzerinde nafile namaz kılması caizdir. Bu yönden başkasına yönelerek kılması caiz olmaz. Ancak bu yönden kibleye dönmesi caiz olur. Gitmekte olduğu sefer yönüne doğru namaz kılmakta olan kişi, kible dışındaki bir tarafa yöneldiği takdirde namazı bozulur. Yalnız sefer yönü değiştiği takdirde, değişen yöne doğru yönelmesi caiz olur. Sefer için saptığı yolun mesafesi, namazı kısaltmaya ruhsat verecek kısaltma seferi olmasa bile, yine caiz olur. Binek üzerinde nafile kılan kişi, çok zor olmadığı takdirde namazını tam rükû ve secde ile kılar. Meşakkatli olduğu takdirde rükû ve secdeyi işaretle yerine getirir. Yalnız secde için yaptığı îmâ, mümkün olduğu takdirde rükûnkinden daha eğimli olmalıdır. Kolay olmadığı takdirde yapabildiği kadarıyla yetinmelidir. Meşakkatli olmazsa kibleye yönelmek de vâcibtir. Namazın tümünde kibleye yönelmek zor olursa, sadece başlangıçta kibleye yönelmek vâcib olur. Namazın başlangıcında da kibleye yönelmek zor olursa, şu altı şartın tahakkuku ile kibleye yönelme zorunluluğu da düşer:

1. Gidilmekte olan sefer, mubah maksatlı olmalıdır.
2. Cuma çağrısının işitilemeyeceği bir yere sefer kastedilmelidir.
3. Sefer, ticaret gibi şer'î bir maksada dayalı olmalıdır.
4. Namazı kılıp tamamlayıncaya kadar sefer hâli devam etmelidir. Namazı kılariken sefere son veren kişinin bu durumda kibleye yönelmesi gerekli olur.
5. Binek üzerinde nafile kılmakta olan kişinin seyir hâli devam etmelidir. İstirahat için namaz esnasında yürümeye ara verip duran ve binekten inen kişinin yürümediği sürece kibleye yönelmesi zorunludur.
6. Gereksiz yere koşup sıçrama gibi, mazeretsiz, amel-i kesîrin namaz esnasında yapılmaması zorunludur. Ama namaz kılariken bir ihtiyaçtan ötürü misafirin koşup sıçramasının namaza zararı olmaz. Binek üzerinde namaz kılınan yerin temiz olması da gereklidir. Ama bindiği hayvan, idrarını yapar veya ağzı kanar veya ıslak bir necasete basarsa, yuları da elinde ise namazı bozulur. Elinde değilse bozulmaz. Hayvanın bastığı necaset kuruyorsa ve basar basmaz da ayağını kaldırırorsa namazı sahîh olur. Aksi takdirde sahîh olmaz. Bindiği hayvanı necasete bastıran kişinin namazı mutlak olarak bozulur. Yolcunun, yürüyerek de olsa nafile kılması caizdir. Gitmekte olduğu yol çamurlu değilse, rükû ve secdeyi tam olarak yapması; rükû ve secdede iftitah tekbiri esnasında ve iki secde arasından otururken kibleye yönelmesi vâcibtir. Sadece kıyamda, rükûdan kalkıp doğrulmada, teşehhüd ve selâm esnasında yürüyebilir. Karlı, çamurlu ve yağ bir yolda yürüyen kişi, nafile kılariken rükû ve secdeyi imâ ile yerine getirebilir. Yalnız, rükû ve secde hâlinde kibleye yönelmesi gereklidir. Nafile namaz kılariken yürüyen kişi,

kasıtlı olarak necasete basarsa namazı mutlak olarak bozulur. Sehven basarsa, bastığı necaset kuru olur ve ayağını da derhal üzerinden kaldırırsa namazı sahîh olur. Aksi takdirde batıl olur.

Malikiler dediler ki: Namazı kısaltmanın caiz olduğu bir seferde, vitir namazı dahi olsa, bütün nafileleri binek üzerinde kılmak caizdir. Yalnız, binek üzerindeki kişinin mûtad bir binişle binmiş olması şarttır. Binek üzerinde kılabilmek için de sefer hükümlerinin başladığı yere gelinmiş olması, ihtiyat açısından gereklidir. Sonra kişi, eğer tahtirevan ve binek üzerine konulan oturmaya ve namaz kılmaya elverişli bir şeyin üzerindeyse veya bunlara benzer rükû ve secdenin normal olarak yapılabileceği bir şeyin üzerindeyse; dilerse oturarak, dilerse ayakta kılarak rükû ve secdeyi de normal şekilde edâ eder. Bu durumda imâ ile rükû ve secde yapması caiz olmaz. Sefer yönüne yönelerek namaz kılmak, kibleye yönelme yerine geçerli olur. Eşek ve benzeri bir bineğe binen kişi, rükû ve secdeyi imâ ile yerine getirir. Yalnız imâsını, eğerin üzerine doğru değil de, yere doğru yapmalıdır. Ayrıca alınıdaki sarığı da çözmelidir. İmâ ettiği yerin temiz olması şart değildir. İmâ yaparken kibleye yönelmek vâcib olmayıp sefer yönüne yönelmek yeterli olur. Kasıtlı olarak sefer yönünden sapma hâlinde, eğer bir zaruret sözkonusu değilse namaz bozulur. Fakat sefer yönünden saptığı yön kible ise namaz sahîh olur. Çünkü asıl olan kibleye yönelmektir. Anılan misafirin, namaza başlarken kibleye yönelmesi mendubtur. Yönelmesi mümkün olsa bile vâcib değildir. Yürüyen veya namazı kısaltmanın ruhsat olarak tanınmadığı bir seferde bulunan kişi, seferinin kısa veya mubah maksatlı olmaması nedeniyle namazını kısaltamaz. Bineğe normal binişle binmeyen, meselâ ters binen kişinin, binek üzerinde kibleye yönelmedikçe, rükû ve secdeyi de aslî şekliyle edâ etmedikçe kıldığı namaz sahîh olmaz. Binek üzerinde nafîle kılmakta olan kişinin hayvanı kırbaçlamak, ayağını oynatmak, eliyle yularını tutmak gibi, yapması zorunlu işleri yapması caizdir. Yalnız bunları yaparken konuşmaması, sağa sola bakmaması gerekir. Binek üzerinde nafîleye başlayan, sonra da duran kişi, eğer seferi kesip ikamete niyet ederse, sefer hükmü kalmadığından yere inmesi ve namazının geri kalan kısmını yerde tamamlayıp rükû ile secdeyi de aslî şekliyle edâ etmesi gerekir. Yoksa kıraati hafif yaparak namazı bineğin sırtında tamamlar. Nezredilmiş nafîle bir namaz da olsa, farzların binek sırtında kılınmasına gelince, bunlar sahîh olmaz. Yalnız, bineğin üzerinde oturmaya ve hareket etmeye müsait bir şey bulunursa, bunun üzerinde farz namazı kılmak kibleye yönelmek, rükû ve secdeyi aslî şekliyle yerine getirmek ve kıyamda durmak şartıyla sahîh olur. Eşek ve benzeri binekler üzerinde zaruret olmadıkça farz namaz kılmak sahîh olmaz. Nitekim bu husus, farz namazlar için kibleye yönelme bahsinde de anlatılmıştır.

Hanefiler dediler ki: Bineği hangi tarafa yönelirse yönelsin, kişinin binek üzerinde namaz kılması mendubtur. Bindiği hayvanın gittiği yönden başka tarafa doğru namaz kılan kişinin, zaruret olmaması hâlinde namazı sahîh olmaz. Binek üzerinde nafîle kılabilmek için sefer hali şart değildir. Mukîm kimseler de herhangi bir özürleri olmaksızın dahî misafirin sefere çıkarken şehir dışındaki namazı kısaltmaya başladığı yeri geçince nafîle namazlarını binek üzerinde kılabilirler. Bu durumda en uygun olan da, rükû ve secdeyi imâ ile yapmaktır. Çünkü binek üzerinde namaz kılmak, imâ ile meşru kılınmıştır. Eğer üzerine veya hayvanın sırtı üzerine konmuş bir şeyin üstüne secde edilirse bu secdenin imâsı, rükûunkinden daha eğimli olursa bu durumda secde, imâ ile muteber olur. Namaz başlangıcında kibleye yönelmek şart değildir. Çünkü binek, Kabe yönünden başka tarafa yöneldiği takdirde namazı açıp başka tarafa doğru kılmak da caiz olur. Bu, meşakkat olmaması hâlinde müstehabtır. Hayvanı yürütmesi için az

bir amelle teşvik etmek de caizdir. Yine bunun gibi, namazı binek üzerinde başlattıktan sonra, az amel ile binekten inip geri kalan kısmını yerde tamamlamak da caizdir. Namaza yerdeyken başladıktan sonra geri kalan kısmını bineğin üzerinde tamamlamak caiz olmaz. Şehir dışında namaza başlayan kimse, şehre girdikten sonra namazını bineğin üzerinde tamamlayabilir. Farz, vâcib, sabahın iki rek'atlık sünneti gibi namazlara gelince, bir zaruret olmadıkça bunları binek üzerinde kılmak caiz olmaz. Meselâ hırsızdan veya canavardan korkan kişi, bineğinden indiği takdirde kendi şahsına veya elbisesine veyahut da bineğine zarar gelmesinden korkarsa, namazını binek üzerinde kılabilir. Nitekim bu husus, istikbâl-i kible bahsinde de anlatılmıştır. Üzerinde fazla miktarda da olsa necaset bulunan hayvan üzerinde namaz kılmak sahîh olur. Eyer ve üzengiler üzerinde necaset bulunursa, sahîh olan görüşe göre namazın sıhhatine mâni olmaz. Yürüyen kişinin, yürüyerek nafîle namaz kılması caiz değildir. Bu durumdaki bir kişi, nafîle namaz kılmak istediği zaman durmalı ve namazını tam olarak edâ etmelidir.

Hanbeliler dediler ki: Misafirin seferi, mubah maksatlı olup belirli bir yöne doğru olduğunda, bu seferi ister namazın kısaltılabileceği bir sefer olsun, isterse olmasın, bineğin sırtında nafîle kılması veya yolda yürürken nafîle kılması caizdir. Binek üzerindeki kişinin nafîle kılarken rükû ve secdeyi yapması, kibleye yönelmesi meşakkatsiz mümkün olduğu takdirde bütün namazlarda vâcib olur. Eğer meşakkat doğarsa vâcib olmaz. Kibleye yönelmek zor olduğu takdirde, namazını kendi sefer yönüne doğru kılar. Rükû veya secdeden biri zor olduğu takdirde bunlardan biri için imâ yapar. Mümkün olduğu takdirde secde için yaptığı imânın, rükû için yaptığı imândan daha eğimli olması gerekir. Yürüyen kişinin namazını kibleye yönelerek başlatması gerekir. Ayrıca rükû ve secdeyi kibleye yönelerek yerde yapması icâb eder. Namazının geri kalan kısmını da sefer yönüne doğru yürüyerek tamamlar. Bineği yürümekte olan kişinin, binek üzerinde nafîle kılması hâlinde, bineğin yönü sefer yönüne doğru olduğu halde bilâhare başka tarafa sapsa veya kendisi saptırsa, saptığı taraf kible ciheti ise namaz sahîh olur. Kibleden başka tarafa sapmışsa ve bir mazeret de sözkonusu değilse namazı bozular. Eğer bir mazeret olur da sapma süresi örfeye göre uzun sürerse namazı yine bozular. Aksi takdirde bozulmaz. Bineğe binmiş vaziyette nafîle kılan kişinin altındaki semerin temiz olması şarttır. Ama bineğin bizzat kendisinin temiz olması şart değildir. Sefere çıkıp da belli bir yöne yönelmeyen veya haram, ya da mekruh maksatlı bir sefere çıkan kişinin kibleye yönelmesi ve benzeri namaz için lâzım olan şartları muhakkak surette yerine getirmesi zorunlu olur. 375 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 526-529.

CUMA'NIN BAHİSLERİ

Cuma'nın Hükmü Ve Delili

Cuma namazı ileride açıklanacak olan şartları taşıyan kimselere farz olup iki rek'at olarak kılınır. Buna ilişkin olarak Hz. Ömer (r.a.) in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Peygamberinizin ifadesiyle Cuma namazı, eksiltmeksizin tam olarak iki rek'attır." Bunu, Ahmed İbn Hanbel ile Nesâî ve İbn Mâce, hasen bir senedle rivayet etmişlerdir. Cuma namazı, gücü yeten ve gerekli şartları taşıyan her mükellefe farz-ı ayndır. Öğle namazının bedeli değildir. Yalnız, Cumaya yetişmeyen kişiye, dört rek'atlık öğle namazının

farzını kılmak mecburiyet haline gelir. Cuma'nın farz oluşu Kitab, Sünnet ve İcmâ ile sabittir. Kitaptaki delil Yüce Allah'ın şu buyruğudur:

Allâh Subhânehu ve Teâlâ, şöyle buyurmaktadır:

“Ey imân edenler! Cuma günü namaz için çağırıldığınızda, durmaksızın Allah'ın zikrine koşun ve alış verişini bırakın” 376 Cuma: 62/9.

Sünnetten delil de Peygamber (s.a.s.) Efendimizin şu kutlu sözüdür:

“Muhakkak istedim ki: Bir adama emredeyim de insanlara namaz kıldırırsın. Sonra da, Cumadan geri duran erkeklerin evlerini yakayım.” Bu hadîsi Müslim rivayet etmiştir. Cuma namazının farz-ı ayn olduğu hususunda icmâ edilmiştir. 377 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 530.

Namaz Cuma Namazının Vakti

Cuma namazının vakti, öğle namazının vaktidir ve dolayısıyla güneşin zevali anından itibaren başlayıp her şeyin gölgesinin, zeval payına ek olarak, kendi misline ulaşmasına kadar devam eder. Bu vakitten önce ve sonra Cuma'nın sahih olmayacağı hususunda Hanefîlerle Şâfîler görüş birliği etmişlerdir. Mâlikîlerle Hanbelîler buna muhaliftirler.

Hanbelîler dediler ki: Cuma namazının vakti, güneşin bir mızrak boyu yükselmesinden itibaren başlar ve her şeyin gölgesinin zeval payına ek olarak kendi reisine ulaşmasına kadar devam eder. Zevalden önceki vakti cevaz vakti olduğundan dolayı, zevalden önce kılınması caizdir. Zevalden sonra kılınması ise, bu vakit vücûb vakti olduğundan dolayı vâcibtir. Zevâiden sonra kılmak, zevalden önce kılmaktan daha faziletlidir.

Malikîler dediler ki: Cuma namazının vakti, güneşin zevalinden batmasına kadardır. Yani son vakti, hutbeyi okuyup namazı tam olarak kıldıktan sonra, güneşin batması vaktidir. Güneşin batmasına sadece hutbeyi okuyup bir rek'at namaz kılacak kadar bir süre kalmışsa, Cumaya başlanmayıp öğle namazı kılınır. Zaten bu durumda Cuma namazına başlansa da sahih olmaz. Cuma namazı kılındığı sırada vakit çıkacak olursa, mezheplerin bu durumda hükmün ne olacağına ilişkin muhtelif görüşleri vardır.

Hanefîler dediler ki: Cuma namazı tamamlanmadan önce vakit çıkarsa, şartı kaçırıldığından dolayı namaz da batıl olur. Kâdede teşehhüd miktarı oturulmuş olsa bile, vakit çıktığında namaz batıl olur.

Şafîler dediler ki: Cuma kılacak kadar vakit varken Cumaya başlanır, fakat namaz uzatılır ve bu esnada vakit de çıkarsa, kılınmakta olan namaz batıl olmayıp dört rek'ate tamamlanarak öğle yerine kılınmış olur. Bunu yaparken de öğle namazına niyet edilmez. Eklenen kısımda imam, kıraati sessiz yapar.

Ekleme yapmadan namazı kesmek ve öğle namazını baştan kılmak haram olur. Ama vakit daraldığı halde Cuma'nın kılınabileceğini zannederek namaza başlanıp da namazdayken vakit çıkarsa, kılınan namaz batıl olup öğle namazına dönüşmediğinden, dört rek'ate tamamlanmaz.

Hanbeliler dediler ki: Cemaat vaktin sonunda Cumaya başlar da namazdayken vakit çıkarsa, namazlarını Cuma namazı olarak tamamlamış olurlar.

Malikiler dediler ki: Tam olarak kılınabileceğine inanarak (vaktin sonunda) Cuma namazına başlanır da namazdayken güneş batarsa, eğer birinci rek'at iki secdesiyle birlikte kılınmışsa, namaz Cuma namazı olarak tamamlanmış olur. Aksi takdirde öğle namazı olarak tamamlanmış sayılır. Cuma namazının vaktiyle ilgili delil, biri Buhârî'nin Sahih'inde Enes (r.a.) den rivayet edilen ve diğeri de Müslim'in Seleme İbn Ekvâ'dan nakletmiş olduğu şu iki hadîs-i şeriftir:

“Rasûlullah (s.a.s.) güneşin zevale meyletmesi zamanında Cuma namazını kıları.” 378 Buhârî, Cum'a, 16; Ebû Dâvûd, Salât, 216.

“Rasûlullah (s.a.s.) ile güneşin zevale ermesi esnasında Cumayı kılar, sonra da dönüp (serinlemek) için gölge yerleri araştırırdık.” 379 Buhârî, Cum'a, 16; Muvatta, Vukût, 7. Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 531-532.

Alış-Verişin Haram Olup Cumaya Koşmanın Vâcib Olduğu Zaman Ve İkinci Ezân

Cuma namazını kılmakla yükümlü olan kimselerin, hatibin minbere çıktığı esnada okunan ezan ile çağrı yapıldığında alış-verişi bırakıp Cumaya koşmaları gerekir. Çünkü bu esnada alış-veriş artık haram olur. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Allâh Subhânehu ve Teâlâ, şöyle buyurmaktadır:

“Ey imân edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında durmaksızın Allah'ı zikretmeye koşun ve alış-verişi bırakın.” 380 Cuma: 62/9.

Yüce Allah bu âyette, çağrı esnasında Cuma namazına koşmamızı emretmiştir. Asr-ı Saadette hutbe öncesi ezandan başka bir çağrı yoktu. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz, hutbe için minbere çıktıklarında müezzin, karşısında durup ezan okurdu. Bu haberi Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Tirmizî rivayet etmiştir. Hz. Osman (r.a.), halkın çoğalması, cemaatin fazlalaşması dolayısıyla, o zamanlar hutbe ezanından önce bir ezan daha okunmasını emretti. Bu ezanla ilgili olarak Saib İbn Yezid'in şöyle dediği rivayet edilmektedir:

“Peygamber (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer devirlerinde Cuma çağrısı, hatibin minbere oturması esnasında yapılırdı. Hz. Osman devrinde insanlar çoğalınca, minare üzerinde ayrıca bir ezan daha okunmaya başlandı. (Bir rivayette “ayrıca üçüncü bir ezan daha okunmaya başlandı”). 381 Buhârî, Cum'a, 21.

İkâmet de bir ezan sayıldığından, hatibin karşısında okunan ezanla birlikte minarede okunan ezan

üçüncü ezan olmaktadır. Bu ezanın da meşru hüviyete sâhib bir ezan olduğu şüphesizdir. Zîrâ bundan maksat, namaz vaktinin geldiğini haber vermektir. Müslümanların Hz. Osman (r.a.) devrinde çoğalmaları nedeniyle onlara böyle bir çağrı yapmak zorunlu hâle geldi. Efendimiz Osman (r.a.), dinin kurallarını bilen ve onları Rasûlullah (s.a.s.) tan nakleden müctehid sahabelerin önde gelenlerindendir. Hatibin huzurunda okunan ezanın duyulmasıyla mükellefin Cuma namazına koşmasının vâcib olduğu ve âyet-i kerîmeden de bu mânânın anlaşıldığı hususunda üç mezheb imamı görüş birliği etmişlerdir. Hanefiler buna muhalefet ederek demişlerdir ki: Güneşin zevalinden hemen sonra okunan ezanın duyulması esnasında mükellefin Cumaya koşması vâcibtir. Zamanımızda, Cuma günleri namaz için minareden okunan ezanla birlikte Cumaya koşmak vâcib olmaktadır. Zîrâ bu ezan meşru bir çağrıdır. Âyet-i kerîme genel bir mânâ ifade etmekte ve hu-sûsen hatip huzurunda okunan ezanı kasetmemektedir. Nitekim diğer üç mezheb imamı da bu görüştedirler. Cuma ezam okunurken her ne kadar sahîh olsa bile, alış-verişin haram olduğu hususunda Hanefilerle Şâfiîler görüş birliği etmişlerdir. Yalnız Şâfiîler, Cuma ezânıyla, hatibin huzurunda okunan ezanı kasetmişlerdir. Hanefiler ise alışverişin, Cuma için minarede ezan okunmasından itibaren namazın tamamlanmasına kadar haram olduğunu söylemişlerdir. Mâlikîlerle Hanbelîlerin buna ilişkin görüşleri aşağıya alınmıştır. Hanbeliler dediler ki: Cuma ezanı okunurken yapılan alış-veriş otomatikman geçersiz olur. Malikiler dediler ki: Ezan vakti yapılan alış-veriş, fâsid olduğundan feshedilir. Yalnız, satılan eşyada bir değişiklik meydana gelirse; meselâ, satılan şey bir hayvan olur da kesilip eti yenilirse veya satılan eşyanın fiyatı düşüp-yükselerek piyasası değişirse yapılan alış-veriş fâsid olmaktan çıkar. Bu eşyanın alış fiyatı üzerinden değil de teslim alındığı günkü değer üzerinden parası ödenir. Bu anlatılanlar, Cuma namazını kılmakla yükümlü olanları ilgilendirmektedir. Cuma namazıyla yükümlü olmayanların ezan okunduğunda namaza koşmaları vâcib değildir. Dolayısıyla bu gibi kimselerin alış-veriş yapmaları da haram olmaz. Alış-verişi yapanlardan biri Cuma namazıyla yükümlü olur, diğeri olmazsa; alış-veriş her ikisi için de haram olur. Zîrâ bu durumda yükümlü olmayan kişi, yükümlü olan kişinin günah işlemesine yardımcı olmuştur. Önceki ihtilâftan ötürü, mezkûr ezandan önce alış-verişin haram olmadığı ve bu esnada namaza koşmanın da vâcib olmadığı anlaşılmış bulunmaktadır. Ama evi mescide uzak olan bir kişinin, Cumanın farzına yetişecek şekilde acele edip namaza koşması vâcibtir. 382 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 532-534.

Cuma Namazının Şartları

Öğle namazı ve “Namazın Şartları” bölümünde anlatılan şartlar Cuma namazı için de gereklidir. Cuma namazında, bunlara ek bazı şartlar daha gereklidir. Bu şartları her mezhebe göre ayrı ayrı anlatacak, daha sonra da bunların ittifaklı ve ihtilafı olanlarını belirtmeye çalışacağız.

Hanefiler dediler ki: Namazın şartlarının yamsıra, Cuma namazı için ek olan şartlar, vücûb ve sıhhat şartları olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Vücûb şartları altı tanedir:

1. Erkek olmak: Cuma namazı kadın için gerekli değildir. Ama Cuma namazına hazır olup da kılarsa, namazı sahîh olur ve öğle namazı yerine geçer.
2. Özgürlük: Boynunda kölelik bağı bulunan kişiye Cuma namazı gerekli değildir. Ama cemaate hazır

olup da kılsa Cuma sahîh olur.

3. Sağlıklı olmak: Yürüyerek Cumaya gitmekle sağlık açısından zarar görecektir olan kişiye Cuma gerekli değildir. Yürüyerek mescide gitmekten aciz olan (hasta) kimseden Cuma namazını kılma yükümlülüğü düşer. Kendisini taşıyacak biri bulursa bile gitmek zorunda değildir. Hanefilerin bu görüşte ittifakları vardır, tamam Âzam'a göre bir kimsenin kendi başına mescide gidebilme gücü yoksa ücretli veya meccânî bir yardımcı bulsa bile, Cuma kılma yükümlülüğü düşer. Fakat Ebu Yûsuf ile Muhammed'e göre, görmeyen bir kimse ücretli veya meccânî bir güdücünün yardımıyla mescide gidebilirse Cuma namazına gitmesi icâb eder. Şu halde amâ kimseler bu iki görüşten birini tercih edebilirler, fakat ihtiyatlı davranma açısından İmâmeyn'in görüşünü tercih etmek daha uygun olur. Şu da var ki; Cuma namazını kılması hâlinde, Cuma namazının sahîh olacağı hususunda ittifak vardır.

4. Cuma namazı kılınan bir yerde veya buraya bitişik bir yerde ikâmet etmek: Cuma namazı kılınan yerden uzakta olan bir kimsenin Cuma namazı kılması şart değildir. Bu uzaklık, bir fersah ile takdir edilmiştir. Bir fersah, üç mil eder. Bir mil ise altı bin zira (5040 metre) dir. Fetva için muhtar oları görüş de budur. Bazıları da bu uzaklığı dörtyüz zira olarak takdir etmişlerdir ki, buna bir "gulve" denir. Bundan da anlaşılıyor ki; Cuma namazı, bir yerde onbeş gün ikâmet etmeye niyetlenmeyen misafire farz olmamaktadır.

5. Akıllı olmak: Deli ve deli durumunda olanların Cuma namazı kılmaları şart değildir.

6. Baliğ olmak: Bulûğa ermemiş çocuğa da Cuma namazı şart değildir. Şunu da söyleyelim ki; akıl ve bulûğun, namazın şartlarından olması gibi Cuma için de şart olarak sayılması kimseyi şaşırtmamalıdır. Çünkü Hanefiler meşhur kitaplarında namazın şartlarını vücûb ve sıhhat şartları olarak saymakla yetinmişlerdir. Yoksa bulûğun, aynı şekilde sağlık ve iktidarın namazın vücûb şartlarından olduğu hususunda hiç kimsenin şüphesi yoktur. Hastalık ve benzeri nedenlerden ötürü âciz olan kişiye Cuma namazı farz değildir. Akıl ve bulûğu, namazın şartları bölümünde saymakla yetinerek Cumanın şartları arasında saymayan kişiler, bir bakıma normal davranmış kabul edilirler. Cuma namazının sıhhat şartlarına gelince, bunlar da yedi tanedir:

1. Şehirde ikâmet etmek: Köyde ikâmet edene Cuma namazı farz değildir. Hz. Ali (r.a.), bu hususta şöyle demiştir: "Cuma namazı, teşrik tekberi, Ramazan ve Kurban Bayramı namazları ancak toplu bir yerleşim bölgesi (mısır), ya da büyük bir şehirde edâ edilirler." Şehirle köy arasındaki farka gelince; şehir, içindeki en büyük mescidin, Cuma ile yükümlü olan insanların içine sığmadığı yerdir. Bu insanlar mescidde bilfiil hazır bulunmasalar bile, hüküm aynıdır. Hanefî fıkhçıların çoğu bu doğrultuda fetva vermişlerdir. Buna göre teşkilâtli yerleşim bölgesinin (mısır ülkesinin) mescidi olup da Cuma namazı kılınan her tarafında Cuma namazı sahîh olmaktadır. Zirâ hiçbir teşkilâtli yerleşim bölgesi (mısır)'ne bağlı köy yoktur ki, o köyün en büyük mescidi, içindeki Cuma namazıyla yükümlü kimselerin tümünü içine almasın. Farzedelim ki, bu bölgenin herhangi bir tarafında küçük bir köy bulunsun. Buna nüzle" denir. Anılan şartlar bu gibi yerde aranmaz. Buralarda ikâmet edenlerin Cuma namazını kılmaları sahîh olmaz. Çünkü kendileriyle başka bir belde arasında bir fersahlık mesafe bulunmamaktadır. Eğer başka bir beldeyle kendi aralarındaki mesafe bundan az olursa, Cuma namazını oraya gidip kılmaları gerekir. Ama Ebû Hanîfe'nin mezhebine göre meşhur olan görüş şudur: Şehir, bilfiil infaz etmese bile, hadlerin çoğunu infaz etmeye muktedir bir kadısı ve emîri bulunan yerlere denir. Bu görüşe göre anılan şarta uygun

olmayan şehirlerin mescidlerinde kılınan Cuma namazı sahîh olmaz. Şunu da belirtelim ki, bu mezhebin âlimlerinin çoğunluğu, birinci görüşe göre fetva vermişlerdir. Şu halde ihtilâf açısından birinci görüşe uymak icâbeder. Zaten bütün imamlar da bu şartı ileri sürmüş değildirlere. Şehrin tarifıyla ilgili olarak, bazı Hanefilerce şöhret kazanan görüşe dayanarak Cuma namazını kılmayanlar, dinlerine tutunma bakımından ihtiyatlı davranmamaktadırlar. Böyle yapıldığında, halk şüphe ve tereddüde düşecek; dînî vecibelerini edâ hususunu da hafife alacaktır. Bu yolda olanlar, ibn Ebî Şeybe'nin Hz. Ali (r.a.) den mevkuf olarak rivayet ettiği ve biraz önce geçen şu habere dayanırlar: "Cuma namazı, teşrik tekbiri, Ramazan ve Kurban bayramı namazları, ancak toplu bir yerleşim bölgesi, ya da büyük bir şehirde edâ edilirler." Nasb'ü'r-Râye adlı eserinde Zeylaî der ki: Bu mevzuda Peygamber (s.a.s.) den hiçbir şey nakledilmemiştir. Hz. Ali (r.a.) nin söylediği bu sözün sahîh bir hadîs olduğunu farzetsek bile bunda, "hadleri infaz eden bir kadısı ve emîri bulunan yerlere şehir denilir" diye bir tarif geçmekte midir? Geçmediğine göre hak açığa çıkmış olmakta mıdır? Bu görüşe dayanmak mutlak surette fayda vermez. Hanefî mezhebinin muhakkik âlimleri şu aşağıdaki tarif etrafında toplanmışlardır: Şehir; en büyük mescidinin, Cuma ile yükümlü insanların içine sığdıramadığı yerdir. Bu insanlar, mescidde bilfil hazır bulunmasalar bile hüküm aynıdır. Diğer mezheb imamlarıysa, zaten Hz. Ali (r.a.) den rivayet edilen bu haberi kendilerine dayanak edinmemişlerdir.

2. Sultanın veya onun emîr olarak atadığı kişinin izni olmalıdır: Devlet başkanı, bir kişiyi hatib olarak görevlendirirse, -başkasını görevlendirme yetkisini vermemiş olsa bile- kuvvetli görüşe göre bu hatib, kendi yerine başka birini hatib olarak görevlendirebilir. Bazıları ise, devlet başkanı kendisine başkasını görevlendirme yetkisi vermedikçe, kendi yerine bir başkasını hatib olarak görevlendirmesi caiz olmaz demişlerdir.

3. Vaktin girmesi: Cuma namazını öğle vakti girmediği kılınmak sahîh olmaz. Bilindiği gibi vaktin girmesi, Cumadan başka diğer namazlar için de mutlak bir sıhhat şartıdır. Vaktin girmesi aynı zamanda vücûb şartıdır da. Ancak bunu, kolaylık olsun diye, Cuma namazının sıhhat şartları arasında da saymışlardır. Bu namaz tamamlanmadan önce vakit çıktığında, ka'dede teşehhüd miktarı oturulmuş olsa bile namaz batıl olur. Bilindiği gibi Cuma namazının vakti, öğle namazının vaktidir ki, bu da güneşin zevali anından başlayıp herşeyin gölgesinin, zeval payına ek olarak kendi misline varması ânına kadar devam eder.

4. Hutbe okunmalıdır: Hutbeyle ilgili açıklama ileride yapılacaktır.

5. Hutbe, namazdan önce okunmalıdır.

6. Cemaat: Cuma namazı münferiden kılındığı takdirde sahîh olmaz. Hanefilere göre cemaat, hutbede hazır bulunmasalar bile, imamdan başka (en azından) üç kişinin bulunmasıyla gerçekleşir. 7. Devlet başkanınca genel izin verilmelidir: Bazı kimselerin Cuma namazını kılmaktan niyedildikleri bir yerde kılınan Cuma namazı sahîh olmaz. Eğer yönetici, kendi evinde maiyyeti ve hizmetçileriyle beraber kılırsa, kılınan namaz ancak kapıları açtırıp halkın içeri girip kılmasına izin vermesi şartıyla ve fakat yine de kerahetle birlikte sahîh olur. Kaleler de bu hususta ev hükmüne tâbidir. Yalnız, düşman korkusu nedeniyle kale kapılarını kilitlemenin bir zararı olmaz, insanların içine girip kılmalarına izin verildiği takdirde kalelerde de Cuma namazını kılmak sahîh olur. Açık arazide Cuma namazını kılmak, ayrıca iki şartla sahîh olur:

1. Devlet başkanının izni olmalıdır.

2. Namaz kılman bu yer, şehirden en azından bir fersah uzaklıkta veya yarış alanları, ölülerin defnedilmeleri için hazırlanan yerler gibi, şehirle ilgisi olan yerlerden biri olmalıdır.
- Malikiler dediler ki: Cuma namazının şartları vücûb ve sıhhat şartları olmak üzere iki kısma ayrılır. Vücûb şartları, ilgili bölümde sayılan namazın şartlarının yamsıra birtakım ilâve şartlardır ki, bunlar on tanedir:
1. Erkek olmak: Kadına Cuma namazı vâcib değildir. Ama kadın, cemaatle birlikte Cuma namazını kılsa, namazı sahîh olup öğle namazı yerine geçerli olur.
 2. Özgürlük: Cuma namazı köleye vâcib değildir. Ama köle Cumada hazır bulunup namaz kılsa, namazı sahîh olur. Bu iki şart üzerinde mezhebler görüş birliği etmişlerdir.
 3. Cuma namazım terk etmeyi mubah kılan bir özrün bulunmaması: Bir bineğe binerek veya başkası tarafından taşınarak mescide gittiğinde zarar gören kişinin Cuma namazı kılma yükümlülüğü düşer. Ücretli bir kişinin kendisini mescide taşıması hâlinde mescide gidebilirse ve vereceği bu ücret de bütçesine zarar vermezse, Cuma namazını kılmak kendisine vâcib olur. Kötürüm olan kişiyi mescide götürecek biri bulunursa ve götürmesi sebebiyle kendisine bir zarar gelmezse, kötürümün Cuma namazım kılması vâcib olur.
 4. Gözleri görür olmak: Kendi başına mescide gitmesi mümkün olmayan veya götürecek birisini bulamayan âmâyâ Cuma namazı vâcib olmaz. Götürecek birisini bulan veya kendi başına mescide gidebilen âmâyâ ise Cuma namazı vâcibtir.
 5. Eli ayağı tutmayan ve mescide gitmesi çok zor olan yaşlı kimseye de Cuma namazı vâcib değildir.
 6. Hava şiddetli derecede sıcak veya soğuk olmamalıdır: Aşın derecede yağmur yağması ve (mescide giden yolların) çamurlu olması da bu hükme tâbidir.
 7. Suçsuz yere bir zâlimin kendisini hapsedmesinden veya kendisine zarar vermesinden korkan kişiden Cuma kılma yükümlülüğü düşer. Ama bu zulümleri hak eden kişi Cuma yükümlülüğünden kurtulamaz.
 8. Cumaya gittiği takdirde malına, ırzına veya canına zarar geleceğinden korkmamalıdır: Malına gelecek olan zararın, kendisini mâlî yönden sarsacak bir zarar olması hâlinde Cuma kılma yükümlülüğü düşer.
 9. Cuma namazı kılman bir beldede ikâmet etmek: Veya böyle bir yere 3,3 mil mesafedeki bir köyde yahut çadırılıkta ikâmet etmekte olmak. Bu mesafe, Cuma mescidlerinin birden fazla olması hâlinde, şehir kenarındaki minareden itibaren hesaplanır. Yani bu mesafe, Cuma mescidlerinin birden fazla olmasını gerekli kılan bir zaruretın olması hâlinde, şehir kenarındaki minareden itibaren hesaplanır. Ama Cuma mescidlerinin birden fazla olması caiz olmazsa, bu durumda sözkonusu mesafe, Cumanın ilk kılındığı mescidin minaresinden itibaren hesaplanır, ikâmete niyet eden yolcularla Cuma namazı her ne kadar gerçekleşme bile, mukîm kimselere ve dört tam gün ikâmete niyet eden yolculara Cuma namazı vâcibtir. Vatan edinmek, bir yerde sürekli olarak ikâmet etmek demektir. Ki bu da Cuma namazının baştan vâcib ve sahîh olması için şarttır. Cuma namazı ancak bir beldede sürekli olarak ikâmet etmeye niyet eden kimselere baştan vâcib olur. Öyle ki bu kimseler, dışarıdan gelen baskın ve hücumlara karşı bu beldeyi koruyup savunabilmelidirler.
 10. Kişi, vatan edindiği bir yerde bulunmalıdır: Meselâ bir topluluk bir yere konaklar da, sözgelimi orada bir aylığına ikâmete niyet ederlerse, Cuma namazı kendilerine vâcib olmaz. Bunlar Cuma namazı kılsalar bile, namazları sahîh değildir. Cuma namazı kılınan yerin şehir olması şart değildir. Köylerde, hurma dallarından ve kamıştan yapılmış evlerde oturanlar da Cuma namazını kılmalıdır. Çadırlarda

yaşayanlara gelince bunlar, çoğunlukla göçebe olduklarından dolayı, kendilerine Cuma namazı vâcib olmaz. Bunlar, Cuma kılınan beldeye yakın oldukları takdirde, oraya bağlı olarak Cuma namazıyla yükümlü olurlar. Cumanın sıhhat şartlarına gelince, bunlar beş tanedir:

1. Halkın bir, beldeyi veya tarafı sürekli olarak kendilerine yurt edinmeleri, burada hayatlarından emin olarak dışarıdan gelecek baskın ve saldırılara karşı güvenlik içinde yaşamaları. Abdestin şartları bahsinde de anlatıldığı gibi, bu sıhhat şartı, Cuma namazı için aynı zamanda bir vücûb şartıdır.
2. İmamdan başka oniki kişinin namazda hazır bulunması. Belde halkının tümünün hazır bulunması şart değildir. Oniki kişinin Cumanın başlangıcından itibaren hazır bulunmaları sahîh görüşe göre sıhhat şartıdır. Evet, belde halkın beldede veya gerektiğinde kendilerinden destek sağlanacak yakınlıkta bulunmaları şarttır.
3. İmamın mukîm veya dört gün ikâmete niyet eden misafir bir kişi olması ve aynı zamanda hutbeyi bizzat kendisinin okuması şarttır. İmam hutbeyi okumayıp sadece namazı kıldırarak olursa namaz batıl olur. Ancak hatibin, hutbeyi okuduktan sonra burnundan kan akması veya başka bir sebeple abdestinin bozulması gibi durumlarda namazı kılmasına engel olan ve yerine başkasını geçirmesine cevaz veren bir hal vukûbulur-sa, hatibten başkasının namaz kıldırması cuma namazını batıl etmez. Hatibin özrünün kısa zamanda ortadan kalkması umulmazsa, başka birisinin Cuma namazını kıldırması sahîh olur. Aksi takdirde özrünün ortadan kalkması beklenir. Bu durumdaki kısa zaman ölçüsü kıraatleriyle birlikte yatsı namazı farzının ilk iki rek'atini kılacak kadar bir zaman olarak takdir edilmiştir.
4. İki hutbe okunmalıdır. Hutbeyle ilgili açıklama daha önce yapılmıştır.
5. Cuma namazı camide kılınmalıdır. Meselâ, geniş arazilerde ve evlerde kılınması sahîh değildir. Ayrıca cami için de dört şart gereklidir:
 - a. Cami, bina edilmiş olmalıdır. Bina edilmeksizin etrafı taş ve tuğlalarla çevrili bir yer, cami sayılmaz.
 - b. Camiinin binası, nitelik bakımından en azından bulunduğu yerin binalarına eşit olmalıdır. Eğer beldenin evleri hurma dalından yapılmışsa, camiinin de kamıştan yapılması veya kendirden yapılması caizdir.
 - c. Cuma namazı kılınan beldede veya bir beldenin dumanlarının ulaştığı yakın bir yerde ikâmet etmelidir.
 - d. Mescid, yalnız bir tane olmalıdır. Aynı beldede birden fazla mescid bulunması hâlinde Cuma namazı, sadece en eski camide sahîh olur.

Şafililer dediler ki: Cuma namazının şartları vücûb ve sıhhat şartları olmak üzere iki kısma ayrılırlar:

Vücûb şartları: Namazın vücûb şartlarına ek olarak Mâlikîlerin saydıkları on tane vücûb şartı, Şâfîlerce de benimsenmektedir. Cuma namazının hastaya, kötürüm ve âmâyâ -Mâlikîlerin ileri sürdükleri bazı kayıtlar dışında- vâcib olmadığı hususunda Mâlikîlerle görüş birliği etmişlerdir. Aynı şekilde şiddetli derecede sıcak ve soğuklarda, yağmur ve çamurda, zâlim düşmandan veya zâlim yöneticiden korkulması hâlinde, kişinin bütçesini sarssa da sarsmasa da -Mâlikîler bu ikinci kayda muhaliftirler- malının zayi olmasından, ırzına veya canına zarar gelmesinden korkması hâlinde kişiye Cuma namazı vâcib olmaz. Kadın ve köleler, Cuma namazıyla yükümlü olmamalarına rağmen, kırlarsa namazları sahîh olur. Hanbelîler de bu şarta muvafakat etmişlerdir. Yalnız Hanbelîlere göre âmânın üzerinden, kendisine kılavuzluk eden birini bulamadığı veya bir duvar, ya da mescide kadar uzanan bir ip gibi, kendisine tutunarak el yordamıyla mescide gitmesine imkân veren bir işaret -ki bu da kılavuz yerine geçerli olur-

bulamadığı takdirde Cuma namazı yükümlülüğü düşer. Bilindiği gibi Hanefilere göre, mescide yürüyerek gitmekten zarar gören hasta kişi üzerinden Cuma namazı yükümlülüğü kalkar. Mescide yürüyerek gidemeyen hasta birisi, kendisini sırtlayıp taşıyacak birini bulsa bile, yine Cuma namazını kılmakla yükümlü olmaz. Âmâya gelince onun durumu hakkında görüş ayrılığı vardır. Bazıları, meccânî bir kılavuzu olsa bile, âmânın Cuma namazıyla yükümlü olmadığını söylemişlerdir. Diğer bazılarıysa, meccânî kılavuzla veya ücretini ödeyebileceği bir yardımcıyla Cuma namazına gidebilen âmâyâ Cuma namazının vâcib olduğunu söylemişlerdir. Nitekim bu husus, Hanefilere göre Cumanın vücûb şartları kısmında da anlatılmıştır. Cuma namazına gitme hâlinde canına, ırzına veya malına zâlim birinin zarar vermesinden -malına gelen zararın, bütçesini sarsacak bir zarar olması şarttır- korkan kişiye Cuma namazının vâcib olmadığı hususunda Hanefiler, diğer mezheb imamları ile görüş birliği etmişlerdir. Fakat kendisi bunu hak etmiş zâlim biri olup da misillemeden korkarsa, Cuma namazından muaf tutulmaz. Şâfîilere göre Cuma namazının diğer vücûb şartlarıysa şunlardır:

1. Diğer mezheb imamlarının da söyledikleri gibi, Cuma namazı kılınan yahut da buraya yakın, bir yerde ikâmet etmek. Yalnız Şâfîilerin buna ilişkin bazı tafsilâtları vardır. Şöyle ki: Bunlara göre kişi, Cuma ezanını ve çağrısını işitebilecek kadar yakın bir yerde olmalıdır. Cuma ezanım işitemeyecek kadar uzakta olan kimseye Cuma namazı vâcib olmaz. Ancak bu durumdaki kimselerin sayısı kırka ulaşırsa, Cuma namazını buldukları yerde kılmaları gerekir. Böyle kimselerin Cuma namazı kılınan yakın beldeye gitmeleri gerekmez. Yurt edinmiş olmak da Cuma namazı için şart değildir. Yurt edinmek; normal olarak bir beldede yaşayan insanlar gibi, ne kışın ve ne de yazın oradan göçmeyecekleri biçimde sürekli olarak bir yerde ikâmet etmek demektir. Yurt edinme şartı, Cumanın vücûbu için değil, fakat bir beldede kılındığı takdirde geçerli olması için şarttır. Cuma namazı ancak yurt edinmiş kimselerden oluşan bir cemaatle gerçekleşir. Şöyle ki: Cemaatte yurt edinmiş kimselerin sayısı kırktan az olur da kırk sayısı başkasıyla tamamlanırsa; kılınan Cuma namazı gerçekleşmez ve sahih olmaz. Zaten böyle bir mıntıkada yaşayanlara Cuma namazı daha ilk başta vâcib olmaz.

2. Cuma namazının vücûb şartlarından biri de ikâmettir. Cuma namazı kılınan bir belcede dört günlüğüne ikâmete niyet etmemiş bir misafire Cuma namazı vâcib olmaz. Cuma günü fecrin doğmasından sonra sefere çıkan kişi, sefere gittiği yerde Cuma namazına kavuşursa kılması vâcib olur. Ama Cuma günü fecrin doğmasından önce yola çıkan kişi, seferi uzun da olsa, kısa da olsa Cuma ile yükümlü olmaz. Ancak yakın bir yere giden kişi, gittiği yerde, çıkıp gelmiş olduğu şehirde okunan Cuma ezanını duyarsa, Cuma namazını kılması vâcib olur. Ama Cuma ezanım bir başka beldeden duyarsa, bu durumda Cuma namazını kılmakla yükümlü olmaz. Şu halde hasatçılar veya işçiler, Cuma günü fecirden önce beldelerinden çıkıp iş yerlerine gittiklerinde Cuma namazı kendilerine vâcib olur. Ancak iş yerlerinde kendi beldelerinde okunan Cuma ezanını duyarlarsa, kılmaları vâcib olur.

Şâfîilere göre, Cuma namazının sıhhat şartları ise altı tanedir:

1. Cuma namazının tümü ve hutbesi, kesin olarak öğleyin edâ edilmelidir.

2. Cuma namazı köy olsun, şehir olsun, mağaralıklar veya yeraltı bodrumları olsun, binaları bir arada olan yerlerde kılınmalıdır. Bunun en sağlam formülü şudur: Sefer dolayısıyla şehirden namazı kısaltabilecek mesafedeki bir uzaklıkta bulunan yerlerde Cuma namazı kılınmaz. Ama surlardaki boşluklar gibi, bu mesafeden daha yakında bulunan yerlerde Cuma namazı kılınırsa sahîh olur.

3. Cuma namazı cemaatle kılınmalıdır. Bununla ilgili şartlar daha önce anlatılmıştır.
 4. Cuma namazını kılan cemaatin sayısı en azından kırk kişi olmalıdır. Bununla ilgili şartlar da önceki sayfalarda anlatılmıştır.
 5. Cuma namazı, beldede kılınan diğer Cuma namazlarından önce olmalıdır. Bununla ilgili tafsilât, Cuma namazının taaddüdü bahsinde verilecektir.
 6. Şartları ve rükünleri ileride açıklanacak olan iki hutbenin, namazdan önce okunması da Cuma namazının sıhhat şartıdır.
- Hanbeliler dediler ki: Namazın şartlarına ek olarak Cuma namazının şartları, vücûb ve sıhhat şartları olmak üzere iki kısma ayrılır: Namazın vücûb şartlarına ek olarak Cuma'nın vücûb şartlarını Mâlikî, Şafî ve Hanefilerce anlatılan şartların yanısıra şu şekilde sıralayabiliriz:
1. Özgürlük: Köleye Cuma namazı vâcib değildir.
 2. Erkeklik: Kadınlara Cuma namazı vâcib değildir. Ama bunlar, namaza hazır olup da kıldıkları takdirde, namazları sahîh olur.
 3. Cuma namazını terk etmeyi mubah kılacak bir özür bulunmamalıdır: Bir bineğe binmiş olarak veya başkası tarafından taşınarak mescide gitmesi durumunda zarar görecektir kişiye Cuma namazı vâcib olmaz. Ama bütçesine zarar vermeyecek bir ücretle taşınarak veya bir bineğe binerek mescide gitmeye muktedir olan kişiye Cuma namazı vâcib olur. Kötürümler de hasta kimseler hükmündedirler.
 4. Kör olmamak: Kendisine kılavuzluk yapacak birisi olsa bile, âmâ kişiye Cuma namazı vâcib değildir. Ancak âmâ, Cuma mescidine kadar uzanan ve oraya bağlı bir ipe tutunarak gitme imkânına sahip olursa, o zaman Cuma namazı kendisine vâcib olur.
 5. Hava şiddetli derecede sıcak veya soğuk olmamalıdır.
 6. Cuma namazı için dışarıya çıkıldığı takdirde, suçsuz olarak ve haksız yere hapsedilmekten korkulmamalıdır: Ama hapsedilmeyi hak eden kişi, dışarı çıkmaktan korksa bile, Cuma namazı yine kendisine vâcib olur.
 7. Malına, canına, ırzına zarar gelmesinden korkulmamalıdır: Malına gelecek zararın, bütçesini sarsacak bir zarar olması şarttır. Daha az bir zarar Cuma namazına gitmek için engel teşkil etmez.
 8. Meselâ teşkilatlı bir yerleşim bölgesi gibi tek ismin bölgenin her tarafına şâmil olduğu bir yerde ikâmet etmek: Bu nitelikteki bir yerde ikâmet edenler, kendileriyle Cuma namazı kılınan yer arasında fersahlarca mesafe olsa bile, yine Cuma namazıyla yükümlü olurlar. Ama Aynü's-Şems, Mısır'ül Cedîde, Zeytûne, Maad'el-Habirî gibi özel isimleri olan yerler, bu şart açısından müstakil bir varlığa sahip olan yerlerdir. Bu yerlerde Cuma namazı kılınıyorsa, buraları yurt edinmeyenlere Cuma namazını kılmak vâcib olmaz. Bu yerlerin Cuma namazı kılınan mescidleri olmadığı gibi, civarlarında Cuma namazı kılınan yerler varsa ve aralarındaki mesafe de bir fersah (5040 m.) veya daha azsa, Cuma namazı için oralara gitmek vâcib olur. Ama aradaki mesafe bir fersahtan fazlaysa, bu durumda burada bulunanlara Cuma namazı vâcib olmaz. Bilindiği gibi bir fersah 5040 metredir. Çadırlarda ve sâkinlerinin sayısı kırka ulaşmayan köylerde yaşayanlara Cuma namazı vâcib değildir. Eğer bir köyde yaşayanların sayısı kırkı buluyorsa ve yılın bütün mevsimlerinde burada yaşıyorlarsa Cuma namazı kendilerine vâcib olur.
 9. İkâmet: Cuma namazının vücûb şartlarından birisi de "ikâmet" olduğundan, dört günlüğüne ikâmete niyet etmeyen misafire Cuma namazı vâcib değildir. Hanbelîlere göre muteber olan sefer mesafesi,

kişinin gittiği yerle kendi aslî vatanı arasında bir fersahlık uzaklık olmasıdır. Aradaki mesafe bundan az ise Cuma namazı vâcib olur. Aksi takdirde vâcib olmaz. Cuma namazının sıhhat şartlarına gelince, bunlar dört tanedir:

1. Vaktin girmesi: Vaktin girmesinden önce kılınan Cuma namazı sahîh olmadığı gibi, vaktin çıkmasından sonra kılınan Cuma namazı da sahîh olmaz. Ancak Hanbelîlere göre Cuma namazının vakti, bayram namazı vaktinin aynısıdır. Güneşin doğup da nafîle namaz kılmanın mubah olacağı zamandan, yani bir mızrak boyu yükselmesi anından itibaren başlar. Bu vakitle ilgili olarak, Cuma namazının vakti bahsinde yeterince açıklama yapılmıştır.
2. Mukîm olmak: Bu şart, Cuma namazının vücûb şartlarında anlatılan niteliklere sâhib bir şehir veya köyde mukîm bulunmayı gerektirir. Çölde veya çadırlarda ikâmet edenlerin Cuma namazı kılmaları sahîh değildir. Hanefîler, çölde ikâmet edenlerin Cuma namazı kılmalarının sahîh olacağını söyleyerek bu görüşe muhalefet etmişlerdir.
3. Bazıları dilsiz olsalar da imamla birlikte kırk veya daha fazla kişinin namazda hazır bulunması: Hazır bulunanların tümü dilsiz olurlarsa kılınan Cuma namazı sahîh olmaz.
4. Hutbe: Şartlarına ve hükümlerine riâyet edilerek Cuma namazı için iki hutbenin okunması gereklidir. 383 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 534-543.

NOT: Değerli okucular; Ben araştırmalarım da, Abdeste başlarken veya Namaza başlarken Niyet, kalple olur. Bu Niyet, Namaz Abdesti, Gûsül Abdesti, Teyemmüm Abdesti, Farz Namaz, Sünnet Namaz veya Nafîle Namazlarda da aynıdır. Ben konu bölünmesin diye olduğu gibi yazdım. En doğru kaynak, hiç şüphesiz Kur'an ve Sünnet'tir. Bunun dışında alimler ve imamlar hata yapabilirler yani nadiren de olsa görüşlerinde yanlış bilgi verebilirler. Birde, bu temizlik ve namaz bölümlerinde yazmış olduğum Dört Mezhep İmamlarının görüşleri, yazmış olduğum tüm konularda tamamı, İmamlarımızın kendi görüşleri değildir bir kısmı yani kendilerinden sonra gelen, onları takip eden (öğrencilerinin) İmamların görüşleridir. Allâh Subhânehu ve Teâlâ onlara Rahmet etsin. Bu notu yazmamdaki amaç, yanlış bilgi verip, gerek değerli imamlarımızı gerekse kendimizi zan altında bırakmamak içindir. Sizlere buradan tavsiyem eğer, tüm bu yazmış olduğum konularla alakalı, yanlış olduğunu düşündüğünüz veya bildiğiniz bir şey varsa, onu Kur'an ve Sünnet'ten araştırmanızdır. Allâh Subhânehu ve Teâlâ bize ve Tüm Müslüman kardeşlerimize dinimiz İslâm'ı doğru öğrenmeyi ve hayatımızın her alanında doğru uygulamayı nasib etsin İnşâAllâh. Allâhümme Amin.

Hâtîme:

Hamd âlemlerin rabbi olan Allâh'a mahsustur. Salât ve selâm yaratılmışların en hayırlısı Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'in, âlinin ve ashabının üzerine olsun.

Yardım ve başarı, izzet ve şeref Allâh'tandır.

O, her şeyin en iyisini bilendir.

Muvahhid Kullara Selâm Olsun.

Polat Akyol

NOT: KONUNUN DEVAMI VAR

KAYNAKLAR:

- 356 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 504.
- 357 Nuh: 71/10-11-12.
- 358 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 504-509.
- 359 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 509-510.
- 360 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 510-511.
- 361 Buhârî, Küsûf, 1, 6, 13-15; Müslîm, Küsûf, 6, 10, 17, 21.
- 362 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 512.
- 363 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 512-513.
- 364 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 513.
- 365 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 513-515.
- 366 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 515-516.
- 367 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 516.
- 368 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 517-518.
- 369 Buhârî, Mevâkit, 37; Müslim, Mesâcid, 309; İbn Mâce, Salât, 10.
- 370 Tirmîzi, Mevâkit, 195; Ebû Dâvûd, Talavvû, 5.
- 371 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 518-524.
- 372 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 524-525.
- 373 Buhârî, Edeb, 75; Ezan, 81; Müslim, Mûsâfirîn, 213; Dârimî, Salât, 96.

- 374 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 525-526.
- 375 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 526-529.
- 376 Cuma: 62/9.
- 377 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 530.
- 378 Buhârî, Cum'a, 16; Ebû Dâvûd, Salât, 216.
- 379 Buhârî, Cum'a, 16; Muvatta, Vukût, 7. Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 531-532.
- 380 Cuma: 62/9.
- 381 Buhârî, Cum'a, 21.
- 382 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 532-534.
- 383 Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 534-543.

ÇEVİREN :

Şaban Kurt